

SEYAHATNAMELERDE HADİS KÜLTÜRÜ: İBN BATTÛTA ÖRNEĞİ

*Yunus MACİT**

ÖZET

Seyahatnameler, İslam tarihi ve dini yaşamı açısından en önemli kaynaklar arasındadır. Bu nedensiz değildir; çünkü seyahatnameler, bir dönemin tarihi, coğrafi ve sosyo-kültürel özelliklerini günümüze ulaştırması bakımından önemli işlevlere sahiptirler.

Öte yandan, seyahat ya da seyyahlık, İslam kültüründe Müslümanların bilgi ve deneyimlerini genişletmeleri açısından iyi bir gelenek olarak benimsenmiştir. Bu yüzden İslam dünyasında meşhur seyyahlar yetişmiştir.

Bilindiği gibi Müslüman seyyahların en meşhuru, Şemseddin (1304–1368) olarak da bilinen İbn Battûta'dır. O, Berberi-Faslı Müslüman bir seyyahdır ve gezdiği yerleri seyahatnamesinde anlatmaktadır. İbn Battuta otuz yıllık bir süre içinde, İslam dünyasının pek çok yerini olduğu kadar, Müslüman olmayan yerleri de gezmiş, Kuzey Afrika, Batı Afrika, Güney Avrupa, Doğu Avrupa, Güney Asya, Orta Asya ve Çin'e değin pek çok yeri gezmiştir. Bu gezileriyle, yakın-çağdaşı Morco Polo'nun üç katı yere seyahat ederek onu geçmiştir. Bu yüzden İbn Battuta, tüm zamanların en büyük seyyahı olarak kabul edilir.

Dindar bir kişi olarak İbn Battûta, seyahatleri boyunca, gittiği yerlerin dini özelliklerini ve dini grupları öğrenmeye büyük özen göstermiş; din adamları ve dini gruplarla sıkı ilişkiler kurmuş, ayrıca dini otoriteleri ziyaret ederek onlardan bilgiler aktarmıştır. Bunlarla da yetinmeyen İbn Battûta, gezdiği yerler hakkında Hz. Peygamber'den rivayet edilen hadisler var ise onları da zikretmiştir. Bu nedenle onun seyahatnamesi, dönemindeki ortaçağ İslam coğrafyasını, sosyo-kültürel ve ekonomik özelliklerini olduğu kadar, dönemin Müslümanlarının yaşamları, uygarlık düzeyleri ve Hz. Muhammed'in mekânlara, kişilere ve Müslüman yaşamına ilişkin olarak söylediği sözleri anlamamıza da katkılar sağlayacak niteliktedir. Şu halde, İbn Battuta'nın çalışmaları, hadis ve sünnet açısından da önemli bir kaynak durumundadır.

Anahtar Kelimeler: İbn Battuta, Seyahatname, Hadis, Sünnet, Kültür.

* Doç. Dr., OMÜ İlahiyat Fakültesi İDKAB, El-mek: yunusmacit55@hotmail.com

HADITH CULTURE IN TRAVELOGUES: THE CASE OF IBN BATTUTA

ABSTRACT

Books of Travels are one of the most important sources of Islamic history and religious life; because they have important functions in terms of their transport of the historical, geographical and socio-cultural characteristics of a certain time to the present day.

Travelling is also an important tradition in Islamic culture; because of travelling is a good way to expand the horizons of knowledge and experience.

As it's known, Ibn Battuta also known as Shams ad-Din (1304–1368 or 1369), was a Berber Muslim Moroccan explorer, known for his extensive travels, accounts of which were published in the *Rihla*. Over a period of thirty years, he visited most of the known Islamic world as well as many non-Muslim lands; his journeys including trips to North Africa, West Africa, Southern Europe and Eastern Europe in the West, and to the Middle East, South Asia, Central Asia, and China in the East, a distance surpassing threefold his near-contemporary Marco Polo.

For this reason Ibn Battuta is considered one of the greatest travelers of all time.

As a devout person Ibn Battuta during his travels tried to learn all of the characteristics of religious and religious organizations wherever he went and established close contacts with religious people and organizations, also visited sacred-religious authorities and besides gave place to the hadith narrations about this places in his book. In his travelogues, which help as to understand the medieval Islamic geography his time period, as well as information on socio-cultural and economical life of Muslim communities, reflections of Muslim civilization and sunnah and hadiths of Prophet Muhammad to the religious and general public life and religious persons had narrated. For this reason, İbn Battuta's works are one of the important sources in terms of hadith and sunnah in studies.

Key Words: İbn Battuta, Travelogues, Hadith, Sunnah, Culture.

A. Giriş

İslam tarihi ve kültürü araştırmalarında seyahatnamelerin önemli bir yeri vardır. Özellikle Müslümanların, gezginlerin değişik tarihlerde İslam coğrafyası başta olmak üzere gezdikleri ülkelere dair tuttıkları yazılı bilgiler, ilgili döneme yönelik yapılacak araştırmalar için değerli belgeler olarak geçerliliğini sürdürmektedir.

Bu seyahatnamelerden biri, İbn Battûta'nın, 14. yüzyılda yaklaşık 28 yıl süren dünya turu sırasında gezip gördüğü yerleri yazdığı ve İslam tarihinin ve kültürünün ilgili dönem hakkında yazılı olarak ayrıntılı bilgiler sunduğu *Tuhfetu'n-Nuzzâr fî Ğarâibi'l-Emsâr ve'l-Esfâr* isimli seyahatnamesidir.

Turkish Studies

Bu makalede İbn Battûta'nın Hayatı ve eserleri hakkında kısaca bilgi vererek onun hadîs ilmiyle meşguliyetini ve *Er-Rihle* adıyla meşhur olan *Tuhfetu'n-Nuzzâr fi Ğarâibi'l-Emsâr ve'l-Esfâr* adlı eserini hadîs kültürü açısından değerlendirmek istiyoruz.

1. Hayatı

İbn Battûta ismiyle meşhur olan seyyahın asıl adı, Şemseddin Ebû Abdullah Muhammed b. İbrahim'dir. 17 Recep 703/25 Şubat 1304'te Fas'ın Tanca şehrinde doğmuş; 770/1368'de Tâmesna-Merrâkeş kadısı iken vefat etmiştir. Ailesi, Berberî asıllı Levâte kabilesinden olup Berka'dan Tanca'ya göçenlerdendir. Edebiyat, fıkıh gibi dönemin popüler ilimlerinde sivrilmediği için çağdaşları arasında sadece Lisanüddîn İbnü'l-Hatîb, (İbnü'l-Hatîb, 1424: c. 3, s. 206) İbn Hacer (İbn Hacer, 1972: c. V, s. 227) ve İbn Haldûn (İbn Haldûn, 1988: c. 1, s. 227) ondan bahseder. Ancak seyahatnamesi sayesinde dünya tarihinin en çok tanınan gezginlerinden olmuştur. İbn Battûta seyahatlerine 22 yaşında bir genç olarak başlamıştır. (Aykut, 2000: s. XXII) İlk defa hac maksadıyla Hicaz'a doğru yolculuğa çıkmış, İskenderiye'ye kadar uzanan bu seyahatinde uğradığı yerlerde İslâmî mevzuları bilen bir zat olarak halkın ve belde ileri gelenlerinin iltifatlarına mazhar olması, onda devrinin İslam dünyasını tanıma merakını uyandırmış, maceracı ve araştırmacı ruhunu kamçılamış, böylece çeyrek yüzyılı aşan seyahatleri ile Mısır, Suriye, Arab yarımadası, Irak, İran, Doğu Afrika, Anadolu, Kuzey Türk illeri, Doğu Asya, Hindistan, Çin, Endülüs ve Sudan gibi ülkeleri görmüş, tanımıştır. (Parmaksızoğlu, 1971: s. I)

Dindar bir kimse olması itibarıyla her gittiği yerde, din adamları ile tanışmış mukaddes makamları ziyaret etmiş, dini müesseseler hakkında malumat toplamıştır. Onun için seyahat aynı zamanda hem öğrenmek hem de öğretmek gibi bir eğitim sürecini de kapsamaktadır. Zira o, zaman zaman bulunduğu yerdeki âlimlerin ders halkalarına katılmış, bazılarında icazet almıştır.

2. Eserleri

İbn Battûta'nın inceleme konusu yaptığımız seyahatnamesi ve günümüze ulaşmayan iki eseri söz konudur.

a. "Tuhfetu'n-Nuzzâr fi Ğarâibi'l-Emsâr ve'l-Esfâr"

Makalemizde inceleme konusu yaptığımız İbn Battûta'nın bu eseri, meşhur adıyla *Er-Rihle*, müellifin 1349 Ekiminde yurduna döndükten sonra Benî Merîn hükümdarlarından Ebû İnan Fâris'in arzusu üzerine seyahat hâtıralarının, tanınmış âlimlerden İbn Cüzeyy el-Kelbî tarafından kaleme alınmasıyla ortaya çıkmıştır. Kitap, ham metin olarak kendisine aktarılan notların İbn Cüzeyy el-Kelbî tarafından bazı kısaltma ve ekleme gibi tasarruflarla hazır hale getirilmiştir. (Aykut, 2000: s. XXXIII)

İbn Battûta'nın eseri, yazıldığı andan itibaren ilgi görmüş, önem ve değer kazanmıştır. Bugüne kadar kısmen veya tam metin olarak Türkçe'den başka, Fransızca, İngilizce, Almanca, Portekizce ve Urdu diline çevrilmiş, Arapça metin olarak defalarca bastırılmıştır. Arapça en kapsamlı çalışma Abdülhâdî et-Tâzî'nin beş ciltlik neşri olup 1417/1997 yılında Rabat'ta yayımlanmıştır.

Eserin Türkçe tercümelerinden Mümin Çevik tarafından Mehmed Şerif çevirisinin sadeleştirilip "tam metin" olduğu belirtilerek gerçekleştirilen baskısı İstanbul'da 1983'te basılmıştır. Sait Aykut tarafından Abdülhâdî et-Tâzî'nin beş ciltlik neşri esas alınarak, Gibb ve Beckingham'ın İngilizce, Yerasimos'un Fransızca tercüme ve Dunn'ın çalışması gibi diğer önemli literatürden faydalanmak suretiyle yapılmış açıklamalı bir çevirisi Yapı Kredi Yayınları

arasında neşredilmiştir. (Çakmakçı, 2006: s. 165-166) Bunlardan başka eserle ilgili özet, makale ve lisansüstü çalışmalar da yapılmıştır.¹

Rihle’de sosyal hayat, adetler, inançlar ve törelere dair çok zengin bir malzeme vardır. Yemek tariflerinden bayram ve matem giysilerine, siyasi terimlerden tasavvufi tabir ve tecrübelerine dek o dönemin insanıyla ilgili her konuda bilgi verilmiştir.

b. “Seçme Hadîsler”

Müellif bu eserini Birgi şehrinin sultanı Aydınoğlu Mehmed Bey’in isteği üzerine hazırlamıştır. O, ilgili pasajda olayı şöyle anlatır: “...Benden, hadîs-i şeriflerden bir seçme hazırlamamı rica etti. Ben de bu isteğini hemen toplantımız sırasında yerine getirdim ve verilen kâğıtlara çok sevdiğim hadîslerden oluşan bir seçme yazdım. Müderris yazdıklarımı sultana takdim etti. Sultan, kaleme aldığım o hadîslerin Türkçe şerhinin de yazılmasını Müderris’e emrederek kalkıp dışarı çıktı.” (İbn Battûta, 1997: c. 2, s. 186)

Abdûlbaki Çetin, Vatikan Kütüphanesinde Türkçe Yazmalar 364 numarada “XIV. yüzyıla ait” olduğu bildirilen bir “anonim Hadis Kitabı”nın İbn-i Battûta’nın seyahatnamesinde bahsettiği eser olup olmadığının tespiti için yaptığı araştırmalar sonunda kanaatini şöyle ifade eder:

“Vatikan Kütüphanesindeki Vat. Turco 364 numarada kayıtlı, ismi, müellifi ve telif tarihi bilinmeyen ancak “XIV. yüzyıla ait yazarı bilinmeyen” “Hadis Kitabı” olarak kabul edilen yazma, “Sultan II. Murad (1421-1451)”a sunulmuş bir “ilmihâl” kitabı olan Kitâb-ı müstakim’in nüshalarından biridir. Eserin müellifinin ise 1413 yılında hayatta olan Tunuslu İbrahim el-Kâtîbî olması ihtimal dâhilindedir.

Aydınoğlu Mehmet Bey’in İbn Battûta’ya hazırlattığı seçme hadîslere Müderris Muhyiddin’in yaptığı Türkçe şerh ise hâlâ kayıptır.” (Çetin, 2006: s. 110, 118)

c. “el-Vasît fi ahbâri men halle medînete Timentît”.

İbn Sûde, İbn Battûta’nın er-Rihle’den başka Timentît şehrinde yetişen rical hakkında bilgi içeren bu eserini de zikreder. Ancak söz konusu eser günümüze ulaşmamıştır. (İbn Sûde, 1997: s. 42)

3. İbn Battûta’nın Hadîs İlmiyle Meşguliyeti

İlk tahsilinin detayları hakkında yeterli bilgi bulunmayan İbn Battûta’nın seyahate başladığı 22 yaşına kadar memleketi Tanca’da dini ilimlerde tahsil gördüğü, ancak herhangi bir ilim dalında henüz temayüz etmediği anlaşılmaktadır. (Aykut, 2000: s. XXII) Onun ilmî gelişimini seyahati sırasında gördüğü hocalardan aldığı derslerle tamamladığı, bizzat kendisi tarafından nakledilmektedir. Buna göre o 9 Ramazan 726/10 Ağustos 1326’da Dımeşk’a varmış, Ramazan’ı burada geçirmiş; başta Şihabeddin İbnü’ş-Şihna olmak üzere aralarında iki kadın muhaddisin de bulunduğu 14 alimden icâzet almıştır. O, Şam’da aldığı bir icazet olayını seyahatnamesinde şöyle nakleder: “Benî Ümeyye Camisi’nde dünyanın her ülkesinden dersine koşulan ve büyük küçük birçok öğrencisi bulunan, İbnü’ş-Şihnâ el-Haccâr adıyla da bilinen Şehabeddin Ahmed b. Ebû Talib b. Ebû Naîm b. Hasan b. Ali b. Beyanüddin el-Salihî’den 15-28 Ramazan 726 (miladi 14-27 Ağustos 1326) tarihleri arasında olmak üzere toplam on dört derste Ebû Abdullah Muhammed bin İsmail el-Cu’fi el-Buhârî’nin Kitab-ı Sahîh’ini baştan sona dinledim.” İbn Battûta, bu eserin Buhârî’den kendi ders halkalarına kadar iletiliş silsilesini zikrettiği gibi, Dımeşk’te kendisine icâzet-i âmme ile icâzet veren âlimlerin isimlerini de kaydeder. (İbn Battûta, 1997: c. 1, s. 335)

¹ Örnek olarak bkz. Pamaksızoğlu, 1971; Şeker, 1993; Kafesoğlu, 1977; Aykut, 1999; Eğri, 2004; Birol, 1991; Cârîm, 1966.

İbn Battûta, Şiraz'da da Rûzcihan-ı Baklî'nin kabrinin içinde bulunduğu ve hutbe okunacak kadar büyük bir camide namaz kıldıran Kâdî Mecdüddîn'den İmam Şâfiî'ye ait *Müsned*'i dinlemiştir. Onun verdiği bilgiye göre Kâdî Mecdüddîn, Şâfiî'nin Müsned'ini şu rivayet zinciriyle aktarmaktadır: Kâdî Mecdüddîn+ Ömer b. Müncâ'nın kızı Vezire+ Ebû Abdullah Hüseyin b. Ebubekir İbnü'l-Mübarek Zübeydî+ Ebû Zür'a Tahir b. Muhammed b. Tahir Makdisî+ Ebû'l-Hasan Mekkî b. Muhammed b. Mansûr b. Allâl el-Urdî+ Kâdî Ebubekir Ahmed b. Hasan el-Haraşî+ Ebû'l-Abbas b. Ya'kûb Asamm+ Rebî' b. Süleyman el-Muradî+ İmam Ebû Abdullah Şâfiî.

İbn Battûta, yine Kâdî Mecdüddîn'den bu mescitte meşhur bilgin Ebû'l-Fedâil Hasan b. Muhammed b. Hasan es-Sağânî'nin *Meşâriku'l-Envâr* adlı eserini dinlemiştir. O bu konuda, "Hocam Mecdüddîn bu hadîs derlemesini Nizâmeddîn Mahmûd b. Muhammed b. Ömer el-Herevî'nin rivayetiyle Şeyh Celâlüddîn Ebû Hâşim Muhammed b. Muhammed b. Ahmed Hâşimî el-Kûfî'den aktarmıştır" der. (İbn Battûta, 1997: c. 2, s. 49)

Ayrıca 727 yılı Receb ayında Bağdat'ın doğusunda Halife Camii diye bilinen mabedde Siraceddîn Ebû Hafs Ömer el-Kazvîni ile karşılaşmış ve ondan, meşhur hadîşçi Ebû Muhammed Dârimî'nin Müsned'ini dinlemiştir. İbn Battûta, Dârimî'nin *Müsned*'ini Siraceddîn Ebû Hafs Ömer el-Kazvîni'ye kadar aktaranların zincirini şöyle zikreder: Siraceddîn+ Fatma Binti'l-Adl Taceddîn+ Ebubekir Muhammed b. Mes'ûd+ Ebu'l-Vakt Abdülevvel b. Şuayb es-Sencerî+ Ebu'l-Hasan Abdurrahman ed-Dâvûdî+ Ebû Muhammed Abdullah es-Serahsî+ Ebû İmran İsâ es-Semerkindî+ Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman ed-Dârimî. (İbn Battûta, 1997: c. 2, s. 64)

Gerek seyahat sırasında aldığı icazetler ve her sahada öğrendiği yeni bilgiler, gerekse önceki müelliflerin verdiği bilgileri güncelleştirme çabası onu tecrübeli bir âlim haline getirmiş ve yurduna döndüğünde seçkin bir danışman olarak sultanın meclisinde yer almasını sağlamıştır. (Aykut, 2000: s. XXII)

B. Seyahatname'de Hadîs Kültürü

1. Hadîs Rivayet Üslûbu

İbn Battûta, hadîsle ilgili eserler okuyup bunlarla ilgili icazetler almış olmasına rağmen er-Rihle'de yer verdiği hadîslerde klasik hadîs eserlerinde takip edilen rivayet üslûbu görülmez. O, meslekten biri olarak değil, gezip gördüğü yerlerle ilgili olduğunu düşündüğü hadîsleri metin olarak veya ilgili bir hadîs olduğuna, kısaca içeriğini de belirterek yazar. Burada onun eserinde hadîslerin nasıl yer aldığı hususunu örneklerle açıklamak istiyoruz.

a. Ta'lik Sened İle Hadîs Rivayeti

İbn Battûta, er-Rihle'de yer verdiği hadîslerin rivayetinde sened zikretmez. Bazen sadece metin olarak verdiği hadîslerden bir kısmının sahabî veya tebe-i tâbiîn ravisinin ismini zikretmekle yetinir. Bu doğrudan kendi tasarrufu olduğu gibi, anlattığı olayın kahramanı olması itibariyle de isimlere yer verir. Bunlar tespit edebildiğimiz kadarıyla sahâbîlerden Ebû Hüreyre, Ömer b. Hattâb, Abbas b. Abdülmuttalib ve Übeyy b. Ka'b ile Tebe-i Tabiîn neslinden Süfyan-ı Sevrî'dir.

aa. Ebû Hüreyre: Resûlullah (sav): "Cebrail (as) beni İsrâ gecesi Beyt-i Makdis'e götürdüğü vakit İbrahim'in kabrine uğradım..." (İbn Battûta, 1997: c. 1, s. 242)² hadîsini nakledeken yararlandığını belirttiği eserde bu rivayetin Ebû Hüreyre'ye isnad edildiğine (أسند فيه إلى أبي هريرة) dikkat çeker.

² Rivayetin daha uzun bir metni için bkz. Makdisî, 1988: s. 58. Güvenilir hadis kaynaklarında yer almayan bu rivayetin uydurma olduğu belirtilmektedir. (İbn Hibbân, 1396: c. 1, s. 197; İbn Hacer 1971: c. 2, s. 50; Şevkânî, ts. : s. 441.) İbn Cevzî bu hadisin bir kısmına her hangi bir değerlendirme yapmaksızın "*Târîhu Beyti'l-Makdis*" (İbn Cevzî, ts. : s. 75) isimli eserinde yer verirken, Mevzûât'ında (İbn Cevzî, 1966: c. 1, s. 113) uydurma olduğunu belirtmesi ilginçtir.

bb. Ömer b. Hattâb: Resûlullah (sav)'in “ يَنْبَغِي أَنْ نَزِيدَ فِي الْمَسْجِدِ - Mescidi genişletmemiz gerekir” (İbn Battûta, 1997: c. 1, s. 352)³ hadîsini Ömer b. Hattâb'ın Mescid-i Nebevî'yi genişletme hususunda delil olarak rivayet ettiği anlaşılmaktadır.

cc. Abbas b. Abdülmuttalib: Abbas b. Abdülmuttalib, evinin oluşunun Ömer b. Hattâb tarafından sökülmesi nedeniyle çıkan anlaşmazlık esnasında söz konusu olduğu Hz. Peygamber'in bizzat kendi elleriyle yerleştirdiğini belirtmiştir. (İbn Battûta, 1997: c. 1, s. 353)⁴

dd. Übey b. Ka'b: Mescidin genişletilmesi hususunda ihtilafa düştüğü Abbas b. Abdülmuttalib ile Ömer b. Hattâb arasında hakem olan Übeyy b. Ka'b Hz. Peygamber'den bir hadîs rivayet etmiştir. (İbn Battûta, 1997: c. 1, s. 353)⁵

ee. Süfyan-ı Sevrî: Müellif, Tebe-i Tabiîn neslinden Süfyan-ı Sevrî'nin sözü olarak “*Dımeşk Camiinde eda olunan bir namaz otuz bin namaza bedeldir*” hadîsini zikreder. (İbn Battûta, 1997: c. 1, s. 310)⁶

b. Hadîslerin Tahricini Yapması

İbn Battûta nadir de olsa eserinde zikrettiği hadîsi hangi kaynaklardan aldığını ismini zikrederek işaret eder. Bunu bazen müellif ve eser ismiyle, bazen de sadece müellif veya eser ismiyle yapar. Bunun dışında bazı hadîs kaynaklarından da çeşitli vesilelerle bahseder.

Müellifin kaynağını belirterek hadîs naklettiği eserler şunlardır:

aa. **Müslim, *Sahih***. İbn Battûta bunu er-Rihle'de şöyle verir: Dımeşk'te doğu kapısı tarafında Ak Minare bulunmaktadır ki, ***Müslim'in Sahihinde*** yer alan bir rivayete göre (*حسبما ورد (في صحيح مسلم*) İsâ (as)'ın ineceği yer diye bahsedilen yerin burası olduğu söylenir. (İbn Battûta, 1997: c. 1, s. 326)⁷

bb. **Cafer b. Ali er-Râzî, *el-Müsfir li'l-Kulûb an sıhhati kabri İbrahim ve İshâk ve Ya'kûb***.⁸ İbn Battûta bu esere er-Rihlesi'nde “Cafer b. Ali er-Râzî'nin *el-Müsfir li'l-Kulûb an sıhhati kabri İbrahim ve İshâk ve Ya'kûb* isimli eserinden naklettiğim Ebû Hüreyre (ra)'ya dayandırılan hadîse (*ما نقلته من كتاب علي بن جعفر الرازي الذي سماه " المسفر للقلوب، عن صحبة قبر إبراهيم وإسحاق (في صحيح مسلم*)) adlı eserde okuduğunu belirttiği ve herhangi bir değerlendirme yapmadığı bu rivayetin hem Süfyan-ı Sevrî'ye, hem de Resûlullah'a isnadı uydurmaz. el-Elbânî, Tahzîr-ts. : s. 112. Ayrıca bk. el-Elbânî, 1422: c. 2, s. 578.

⁷ Hadîsin Müslim'deki rivayeti şöyledir: “...İşte o bu durumda iken, Yüce Allah Meryem oğlu Mesîh'i gönderecek. Mesîh, boyalı iki elbise içinde ve ellerini de iki meleğin kanatlarına koymuş olarak Şam'ın doğusundaki Ak Minare'ye inecek. . .” Bkz. Müslim, 1992: Fiten, 20/110-11. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Melâhim, 14/4321-4322; Tirmizî, Fiten, 59/2240; İbn Mâce, Fiten, 33/4075.

⁸ *El-Müsfir* adlı eserin Cafer b. Ali er-Râzî'ye ait olduğu müellif tarafından belirtiliyorsa (Bkz. İbn Battûta, 1997: c. 1, s. 242) da bu kitaba ve yazarına henüz tesadüf edilmemiştir.

³ Rivayet bazı nüanslarla kaynaklarda geçmektedir. Bkz. İbn Hanbel, 2001: c. 1, s. 414. (Muhakkikler Ş. El-Arnaût ve diğerleri bu rivayetin senedinin zayıf olduğuna dikkat çekmektedirler.); Heysemî, ts. : c. 1, s. 122; Semhûdî, 1998: c. 2, s. 68.

⁴ Bu olaydan bazı nüanslarla kaynaklarda da bahsedilmektedir. Bkz. İbn Sa'd, 1968: c. 4, s. 20; Ebu'l-Arab et-Temîmî, ts. : s. 108-109; İbn Asâkir, 1995: c. 26, s. 370-371; İbn Kesîr, 1991: c. 1, s. 159; Semhûdî, 1998: c. 2, s. 73.

⁵ Bu olay bazı nüanslarla şu kaynaklarda da geçmektedir: İbn Sa'd, 1968: c. 4, s. 21; Ebu'l-Arab et-Temîmî, ts. : s. 108-109; İbn Asâkir, 1995: c. 26, s. 370-371; İbn Kesîr, 1991: c. 1, s. 159; Semhûdî, 1998: c. 2, s. 73; Zehebî, 1998: c. 1, s. 8.

⁶ Müellifin, Süfyan-ı Sevrî'nin sözü olarak *Fezâilü Dımeşk* (Ebu'l-Hasen er-Rib'î, 1950: s. 36. Ayrıca bkz. İbn Asâkir, 1995: c. 2, s. 244, c. 12, s. 85; İbn Kesîr, 1986: c. 9, s. 157; es-Safûrî, 1283: c. 2, s. 66.) adlı eserde okuduğunu belirttiği ve herhangi bir değerlendirme yapmadığı bu rivayetin hem Süfyan-ı Sevrî'ye, hem de Resûlullah'a isnadı uydurmaz. el-Elbânî, Tahzîr-ts. : s. 112. Ayrıca bk. el-Elbânî, 1422: c. 2, s. 578.

⁷ Hadîsin Müslim'deki rivayeti şöyledir: “...İşte o bu durumda iken, Yüce Allah Meryem oğlu Mesîh'i gönderecek. Mesîh, boyalı iki elbise içinde ve ellerini de iki meleğin kanatlarına koymuş olarak Şam'ın doğusundaki Ak Minare'ye inecek. . .” Bkz. Müslim, 1992: Fiten, 20/110-11. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Melâhim, 14/4321-4322; Tirmizî, Fiten, 59/2240; İbn Mâce, Fiten, 33/4075.

⁸ *El-Müsfir* adlı eserin Cafer b. Ali er-Râzî'ye ait olduğu müellif tarafından belirtiliyorsa (Bkz. İbn Battûta, 1997: c. 1, s. 242) da bu kitaba ve yazarına henüz tesadüf edilmemiştir.

Turkish Studies

cc. Fezâilu Dimeşk, (Ebu'l-Hasen er-Rib'î). İbn Battûta “Dimeşk Camiinde eda olunan bir namaz otuz bin namaza bedeldir” hadîsini Süfyan-ı Sevri'nin sözü olarak “*Fezâilu Dimeşk* adlı eserde okudum ki” (وقرأت في فضائل دمشق), diye nakleder. (İbn Battûta, 1997: c. 1, s. 310)⁹

dd. Ezrakî'ninkitabı (Ahbâru Mekke). İbn Battûta burada Ezrakî'nin kitabında belirttiğine göre (ونذكر الأزرق في كتابه) “Sevr dağı Peygamberimize: ‘Ey Muhammed! Bana gel, bana! Zira senden önce yetmiş Peygamberi ben barındırdım!’ diye seslenmiştir” hadîsini zikreder.¹⁰

İbn Battûta'nın hadîs rivayeti dışında başka bilgiler verdiği veya bilgi amaçlı olarak sadece ismini zikrettiği hadîs kitapları da şunlardır:

aa. Kurtubî, el-Mufhim fî şerhi Sahîh-i Müslim. (İbn Battûta, 1997: c. 1, s. 320) İbn Battûta bunu müellif ve eser ismiyle (ووجدت في كتاب المفهم، في شرح صحيح مسلم، للقرطبي) şeklinde zikreder. Bu eserden hadîs değil, sahâbî hayatları hakkında bilgi nakledilmektedir.

bb. Ebû Abdullah el-Buhârî, el-Câmiu's-Sahîh. Buhârî'nin Sahîhi'ni okuduğunu bildiren (İbn Battûta, 1997: c. 1, s. 335) İbn Battûta ayrıca (وزرت ببخارى قبر الامام العالم أبى عبدالله) (البخاري مصنف الجامع الصحيح) şeklinde de müellif ve eser ismiyle zikreder. (İbn Battûta, 1997: c. 3, s. 24)

cc. Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre et-Tirmizî, Câmiu'l-kebîr fî's-Sünen. (İbn Battûta, 1997: c. 3, s. 38) İbn Battûta bunu (ثم وصلنا إلى مدينة ترمذ التي ينسب إليها الإمام أبو عيسى محمد بن) (عيسى بن سورة الترمذي، مؤلف الجامع الكبير في السنن) şeklinde müellif ve eser ismini zikreder.

dd. Kitabü'l-Mesâbîh, (Beğâvî). (İbn Battûta, 1997: c. 2, s. 37)

ee. es-Sagânî, Şevâriku'l-Envâr (Meşâriku'l-Envâr). (İbn Battûta, 1997: c. 2, s. 37)¹¹

Müellif, bu iki eserin Şiraz'da bir ikindi namazından sonra Mecdiyye Medresesi'nde Kâdî Mecdüddîn'in huzurunda okuduğunu haber verir (ثم قرىء بين يديه من كتاب المصابيح، وشوارق الأنوار) (للصاغانى). (İbn Battûta, 1997: c. 2, s. 37)

ff. Ebû Abdullah Muhammed b. İdrîs eş-Şâfiî, Kitabu Müsned. (İbn Battûta, 1997: c. 2, s. 49) İbn Battûta bunu (وبهذا المسجد سمعت عليه كتاب مسند الإمام أبى عبد الله محمد بن ادريس الشافعي . . .) şeklinde müellif ve eser ismiyle zikreder.

gg. Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahmân b. el-Fazl b. Behrâm ed-Dârimî, Müsned (Sünen). (İbn Battûta, 1997: c. 2, s. 64) İbn Battûta burada (وسمعت عليه فيه جميع مسند أبى محمد) (عبد الله بن عبد الرحمن بن الفضل بن بهرام الدارمي) şeklinde müellif ve eser ismini zikreder.

hh. el-Muvatta', (İmam Mâlik). (İbn Battûta, 1997: c. 4, s. 144) İbn Battûta burada (من) (حدائق الطلبة، يحفظ الموطأ) şeklinde sadece eser ismini zikreder.

ii. Kâdî İyâz, Kitâbü's-Şifâ. (İbn Battûta, 1997: c. 1, s. 359) İbn Battûta burada (وكان يقرأ) (بها كتاب الشفاء للقاضي عياض بعد صلاة الظهر . . .) şeklinde müellif ve eser ismini zikreder.

⁹ Süfyan-ı Sevri'nin sözü olarak rivayeti için bk. Ebu'l-Hasen er-Rib'î, 1950: s. 36; İbn Asâkir, 1995: c. 2, s. 244, c. 12, s. 85; İbn Kesîr, 1986: c. 9, s. 157; Safûrî, 1283: c. 2, s. 66. Müellifin herhangi bir değerlendirme yapmadığı bu rivayetin hem Süfyan-ı Sevri'ye, hem de Resûlullah'a isnadı uydurmaktır. Bkz. el-Elbani, Tahzîr-ts. : s. 112. Ayrıca bk. el-Elbani, 1422: c. 2, s. 578.

¹⁰ İbn Battûta, 1997: c. 1, s. 384. İbn Battûta bu hadîsi, kitabından naklettiğini belirttiği Ezrakî'nin mevcut tek eseri olan (Ezrakî, ts. :)'de biz bulamadık. İbn Battûta'dan yaklaşık 50 yıl sonra vefat eden Ebû't-Tîb el-Mekkî'nin “*Şifâ'u'l-ğarâm bi Ahbâri'l-Beledi'l-Harâm*” adlı eserinde görebildik. Bkz. Ebu't-Tîb el-Mekkî, 2000: s. 370.

¹¹ İbn Battûta veya müstensihler bunu sehven *Meşâriku'l-Envâr* yerine *Şevâriku'l-Envâr* (شوارق الأنوار) şeklinde müellif ve eser ismiyle zikretmişlerdir.

Turkish Studies

c. Hadîs Terimlerini Kullanması

İbn Battûta nadiren de olsa bazı hadîs terimlerini kullanmaktadır. Tespit edebildiğimiz bir kaçını burada zikretmek istiyoruz:

Eser: İbn Battûta bir rivayeti naklederken “*في الأثر عن النبي صلى الله عليه وسلم*” den rivayet olunan bir eserde (hadîste) şeklinde bu terimi kullanmıştır. (İbn Battûta, 1997: c. 1, s. 310) Bu rivayette, Resûlullah (sav)’e nispet edilen (merfû) bir rivayet için “eser” terimini kullanması, rivayetin Hz. Peygamber’e aidiyeti hususunda tereddütleri olduğu şeklinde yorumlanabilir. Zira hadîs terimi olarak Eser (الأثر), haberle aynı manada kullanılmaktadır. Ancak Horasanlı fakihler Hz. Peygamber’den rivayet edilenlere haber, sahabeden gelenlere ise eser demişlerdir. Bazı âlimler Hz. Peygamber, sahabe ve tabiinden nakledilen bütün rivayetlere eser denileceği görüşündedir.

Sahih hadîs: İbn Battûta bir rivayeti naklederken “*ورد ذلك في الحديث الصحيح* -bu sahih hadîslerde geçmektedir,” (İbn Battûta, 1997: c. 1, s. 355) şeklinde bu terimi kullanmıştır. Müellif burada rivayet ettiği hadîsin sahih olduğuna dikkat çekmekte ise de sahih hadîs ile ilgili herhangi bir tanım vermemektedir.

d. Ricale Dair Bilgiler Vermesi

Müellif gezdiği yerlerde bulunan sahabe kabirlerinin birçoğunu ziyaret etmiş ve onların medfun bulunduğu yerleri belirtmiştir. Hadîslerin Hz. Peygamber’den bize ulaşmasında ilk halkayı oluşturan sahabe hakkındaki bu bilgilerin adeta müellif tarafından yerinde teyidi yapılmış olmaktadır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla şu sahabeler ve medfun buldukları yerleri müellifin kitabında görmekteyiz:

Medine’de, Ebû Bekir, Ömer b. Hattâb, (İbn Battûta, 1997: c. 1, s. 351) Abbas b. Abdulmuttalib, Hasan b. Ali, Osman b. Affan, Abdullah b. Cafer, Akil b. Ebû Tâlib, Fatıma bt. Esed, (İbn Battûta, 1997: c. 1, s. 361)

Uhud’da, Hamzab. Abdulmuttalib ve Uhud şehidleri, (İbn Battûta, 1997: c. 1, s. 362)

Basra’da, Zübeyr b. Avvâm, Ebû Bekre, Enes b. Mâlik, Talha b. Ubeydullah (İbn Battûta, 1997: c. 2, s. 14; c. 4, s. 174)

Necef’te, Ali b. Ebû Tâlib, (İbn Battûta, 1997: c. 1, s. 421-423; c. 4, s. 174)

Dımeşk’te, Ubeyy b. Ka’b, Ebû’d-Derdâ, Ümmü Habibe, Ümmü’d-Derdâ, Üveys el-Karanî, Bilal-i Habeşî, Ka’bu’l-Ahbâr, Muaviye, Sehl b. Hanzala, Vâsile b. Eska’ (İbn Battûta, 1997: c. 1, s. 320-323)

Menîha (Dımeşk)’da Sa’d b. Ubade (İbn Battûta, 1997: c. 1, s. 323)

Lazkiye (Gavr Vadisi)’de, Ebû Ubeyde b. Cerrâh (İbn Battûta, 1997: c. 1, s. 256)

Humus (Hıms)’da Hâlid b. Velîd (İbn Battûta, 1997: c. 1, s. 266)

Belh’de, Ukkâşe b. Mihsan (İbn Battûta, 1997: c. 3, s. 43)

Kusayr (Kudus)’da, Muâz b. Cebel (İbn Battûta, 1997: c. 1, s. 256)

Zeydeyn’de, Zeyd b. Erkam, Zeyd b. Sâbit (İbn Battûta, 1997: c. 2, s. 53)

e. Hadîsi Metin Olarak Olduğu Gibi Nakletmesi

İbn Battûta Rihlesi’nde yer verdiği hadîslerin yarıya yakını tırnak içinde diyebileceğimiz bir tarzda metin olarak nakletmiştir. Örnek olarak aşağıdaki hadîslerle yetinmek istiyoruz:

Örnek-1: “Şüphesiz Uhud, bizi seven ve bizim de kendisini sevdiğimiz bir dağdır.” (İbn Battûta, 1997: c. 1, s. 362)¹²

Örnek-2: “İman Yemenlidir! Hikmet de Yemenlidir!”. (İbn Battûta, 1997: c. 1, s. 402)¹³

Örnek-3: “Ölü bir toprağı dirilten, oranın sahibidir.” (İbn Battûta, 1997: c. 3, s. 173)¹⁴

Örnek-4: “*فقال أبي سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: أراد داود عليه السلام أن يبني بيت الله المقدس. وكان فيه بيت لئيمين فراودهما على البيع فأبيا . ثم راودهما فباعاه . ثم قاما بالغين فردا البيع، واشتراه منهما . ثم ردها كذلك . فاستعظم داود الثمن . فأوحى الله إليه إن كنت تعطي من شيء فهو لك؛ فأنت أعل م. وإن كنت تعطيهما من رزقنا فأعطيتهما حتى يرضيا . وإن أغنى البيوت عن مظلمة بيت هو لي، وقد حرمت عليك بناءه قال : يا رب فأعطه سليمان . فأعطاه سليمان عليه السلام* Übeyy b. Ka'b: “...Resûlullah (sav)'den işittiğime göre Dâvûd [as] Allah Evi'ni yapmayı düşününce o mekânın iki yetime ait olduğunu gördü. Hemen satmalarını teklif etti. Fakat yetimler razı olmadılar. Dâvûd Peygamber yetimleri razı edip aldı arsayı. Ancak daha sonra yetimler aldatıldıklarını ileri sürdüler, satışı bozdular. Yeniden (başka bir fiyat üzerinde) alım işi yapıldı. Fakat yetimler yine satışı bozdular ve Dâvûd Peygamber istenen ücreti çok fahiş gördü. İşte o zaman Dâvûd Peygamber'e Allah tarafından şöyle bir vahiy geldi:

“Eğer kendi malından bir şey vereceksen elbette bilirsin ne yapacağını! Bizim rızığımızdan vereceksen onları razı edecek şekilde ver. Çünkü zulüm ve haksızlık üzerine inşa edilmeyecek tek ev varsa o da benim beytim, benim mabedimdir! Yasak koydum artık, bu mabedi yapmayacaksın! Bunun üzerine Hz. Dâvûd: 'Ya Rab! Öyleyse bu işi Süleyman'a ver' dedi. Allah Teala da bu işi Süleyman Peygamber'e nasip etti.” (İbn Battûta, 1997: c. 1, s. 353)¹⁵

Örnek-4: “*عن أبي هريرة قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: لما أسري بي إلى بيت المقدس مر بي جبريل . فإن هنا على قبر إبراهيم فقال : انزل فصل ركعتين، فإن هنا على قبر إسماعيل فقال : انزل فصل ركعتين، فإن هنا قبر أبيك إبراهيم. ثم مر بي على بيت لحم وقال : انزل فصل ركعتين، فإن هنا على قبر إسماعيل فقال : انزل فصل ركعتين، فإن هنا قبر أبيك إبراهيم. ثم مر بي على بيت لحم وقال : انزل فصل ركعتين، فإن هنا على قبر إسماعيل فقال : انزل فصل ركعتين، فإن هنا على قبر أبيك إبراهيم. ثم مر بي على بيت لحم وقال : انزل فصل ركعتين، فإن هنا على قبر إسماعيل فقال : انزل فصل ركعتين، فإن هنا على قبر أبيك إبراهيم.* Ebû Hüreyre (ra)'den aktarıldığına göre, Resûlullah (sav): Cebraîl (as) benî İsrâ gecesini Beyt-i Makdis'e götürdüğü vakit İbrahim'in kabrine uğradım. Bana; 'İn, iki rekât namaz kıl. Çünkü burası pederin İbrahim'in kabridir!' dedi. Sonra Beyt-i Lahm denen mıntıkaya uğradım. Yine; 'İn, iki rekât namaz kıl, burada kardeşin İsa doğmuştur!' dedi. Sonra benî Sahre'ye [=kayaya] getirdi.“ (İbn Battûta, 1997: c. 1, s. 242)¹⁶

f. Hadîsin Muhtevasına Atıfta Bulunması

Müellif bazen tırnak içi diyebileceğimiz şekilde değil de kendi cümlesi içerisinde hadîsi verir. Bunu bazen hadîsten kurduğu cümlelerle de yapar. Bazen de hadîsten kendi çıkarımlarıyla bir ifade kullanır.

Örnek-1: İbn Battûta “*Hacer-i Esved ile kapı arasında, dua kabul olunur*” (İbn Battûta, 1997: c. 1, s. 367) şeklinde bir bilgi nakleder. Hz. Peygamber'in burada “*ربنا آتنا في الدنيا حسنة وفي الآخرة حسنة وقنا عذاب النار*” duasını okudu rivayet

¹² Aynı lafızlarla ve bazı nüanslarla sahih hadis kaynaklarında yer almaktadır. Bk. Müslim, Hac, 93/504; Buhârî, Cihâd, 71, 74; Enbiyâ, 8, 27; Et'ime, 28; Daavât, 36; İ'tisâm, 16; Mâlik, Câmi, 3/10; Tirmizî, Menâkıb, 68/3922.

¹³ İbn Battûta'nın naklettiği şekliyle ve daha uzun bir rivayet bir parçası olarak kaynaklarda yer almaktadır. Buhârî, Menâkıb, 2; Meğâzî, 74; Müslim, İman, 21/82, 88-90; Tirmizî, Menâkıb, 72/3935.

¹⁴ Bu rivayet hadis, kaynaklarında yer almaktadır. Bkz. Buhârî, Müzâraa, 14; Muvatta, Akdiye, 24/26, 27; İbn Hanbel, 2001: c. 23, s. 8, 135, 136, 309; Tirmizî, Ahkâm, 38/1378, 1379; Ebû Dâvûd, Harâc, 37/3073, 3074.

¹⁵ Bu olaydan bazı nüanslarla kaynaklarda da bahsedilmektedir. Bkz. İbn Sa'd, 1968: c. 4, s. 21; Ebu'l-Arab et-Temîmî, ts. : s. 108-109; İbn Asâkir, 1995: c. 26, s. 370-371; İbn Kesîr, 1991: c. 1, s. 159; Semhûdî, 1998: c. 2, s. 73. Hâkim en-Nisâbûrî, 1990: c. 3, s. 374'de olayı oldukça özet ve ara buluculuk yapan sahâbiyi Huzeyfe b. Yemân olarak zikretmektedir.

¹⁶ Hadisin sıhhati ile ilgili değerlendirmeler için 2. dipnota bakılabilir.

Turkish Studies

edilmekte (İbn Hanbel, 2001: c. 24, s. 119; İbn Huzeyme, ts. : c. 4, s. 215) ise de duaların kabul olunacağı sarahaten ifade edilmemektedir. Müellif Hz. Peygamber'in bu mekanda dua yapmış olmasından, burada yapılan duaların kabul olunacağı sonucunu çıkarmış olmalıdır.

Örnek-2: İbn Battûta Beytü'l-Makdis'in fazileti hakkında "بيت المقدس، شرفه الله، ثالث المسجدين" "Beytü'l-Makdis, yücelik sıralamasında iki ulu mescidden hemen sonra gelir" (İbn Battûta, 1997: c. 1, s. 244) ifadelerini kullanır.

İbn Battûta burada "لا تُشَدُّ الرَّحَالُ إِلَّا إِلَى ثَلَاثَةِ مَسَاجِدَ : المسجد الحرام ، ومسجد الرسول ، ومسجد الأقصى" "Şu üç mescidden başkasına (ziyaret ve ibâdet maksadıyla) yolculuk yapılmaz: Mescid-i Harâm, Peygamber mescidi ve Mescid-i Aksâ!" (Buharî, Fadlu's-Salât fî Mescidi Mekke, 1; Müslim, Hac, 95/511-13) hadîsinin muhtevasına işaret etmektedir.

Örnek-3: İbn Battûta, sahâbî Ebû Ubeyde b. Cerrah (ra)'ın kabrini ziyaretinden bahsederken "قبر أبي عبيدة بن الجراح أمين هذه الأمة رضي الله عنه" "Bu ümmetin emini Hz. Ebû Ubeyde b. Cerrah (ra)'ın kabri" (İbn Battûta, 1997: c. 1, s. 256) diye söz eder. O bu ifadesiyle Hz. Peygamber'in adı geçen sahâbî hakkındaki "أمين هذه الأمة" "Bu ümmetin emini" (Buharî, Fedâilu'l-Ashâb, 21; Meğâzî, 73; Ahbâru'l-Âhâd, 1; Müslim, Fedâilu's-Sahâbe, 7/53-54) sözüne hadîs olduğunu ifade etmeden işaret eder.

g. Uydurma veya Kaynağı Bilinmeyen Hadîslere Yer Vermesi

İbn Battûta, Mevzuat kitaplarında yer alan veya bizim er-Rihle dışında kaynağını tespit edemediğimiz bazı rivayetlere de eserinde yer verir.

Örnek-1: İbn Battûta Recep ayı umresini anlattığı bölümde Becile, Zehrân ve Gâmid gibi Yemen kabilelerinden bahsederek Peygamberimizin onları hayırla andığını ve onlar hakkında "علموهم الصلاة يعلموكم الدعاء" "Onlara namaz kılmayı öğretiniz! Onlar da size Allah'a nasıl yalvarılacağını öğretsin!" (İbn Battûta, 1997: c. 1, s. 402) buyurduğunu nakleder. İbn Battûta yine aynı bölümde söz konusu kabilelerle ilgili olarak "زاحموهم في الطواف، فإن الرحمة تنصب عليهم صبا" "Kabe'nin çevresini onların arasında bulunarak tavaf ediniz. Çünkü rahmet ve esenlik onların üzerine yağmur gibi dökülür" (İbn Battûta, 1997: c. 1, s. 402) hadîsine de yer verir. Ancak biz, İbn Battûta'nın naklettiği bu iki rivayetin müellif dışında başka bir kaynağını tespit edemedik.

Örnek-2: İbn Battûta Peygamberimizin (Yemen'e görevli olarak gönderdiği) Muaz b. Cebel'e hitaben "يا معاذ إذا جئت وادي الحبيب فهرول" "Ey Muaz! Vadi'l-Husayb'a geldiğinde hiç eğleşme, koş!" (İbn Battûta, 1997: c. 2, s. 105) şeklindeki öğüdüne yer vermekteyse de Bu rivayetin kaynağı bilinmemekte, uydurma olduğu ifade edilmektedir. (Aclûnî, 1351: c. 1, s. 98; Derviş el-Hût, 1997: s. 37; Aliyyu'l-Kârî, ts. : s. 89)

Örnek-3: İbn Battûta Mescid-i (Nebevî'ni) karşısında önceleri deniz suyu gibi acı bir su akıtan ve Bi'r-i Erîs adı verilen kuyu bulunduğunu, Peygamberimizin ağız suyu oraya değdikten sonra acılığının gittiğini ve tam içimlik kıvama geldiğini bildirmektedir. (بئر أريس، وهي التي عاد ماؤها) (İbn Battûta, 1997: c. 1, s. 361-362)

Gazzalî'nin naklettiği (Gazzalî, ts. : c. 1, s. 260), İbn Cübeyr'in Rihle'sinde (İbn Cübeyr, ts. : s. 156) de yer alan bu hadîsin aslı başka kaynaklarda bulunamamıştır. İhya hadîslerini tahric eden Irakî aslının bulunmadığını belirtmektedir. (Irakî, 2005: s. 307)¹⁷

İbn Battûta'nın er-Rihlesi'nde bu örneklerden başka da uydurma rivayetler yer almaktadır ki bir kısmına makalemizin çeşitli yerlerinde dipnotlarda tahricleri de yapılarak yer verilmiştir.

¹⁷ Rivayet ile ilgili başka değerlendirmeler için bk. Fettenî, 1343: s. 76; Şevkânî, ts. : s. 118.

2. Hadîsleri Şerh Usulü

İbn Battûta, genel olarak hadîsleri gezip gördüğü yerler veya bahsettiği kişilerle ilgisi itibariyle eserinde zikreder. Dolayısıyla onun hadîsleri şerh etme ve yorumlama faaliyetinin bu çerçevede gerçekleştiğini söyleyebiliriz.

Nitekim bazı durumlarda hadîsler öncesinde veya sonrasında verdiği bilgilerden hareketle, eserinde yer verdiği hadîsi nasıl anladığını tespit etmemiz mümkün olabilmektedir. Şüphesiz İbn Battûta'nın hadîsleri yorumlaması, hadîsleri zikredip ne anlaşılması gerektiği şeklinde değildir. O, yerine göre hadîsten önce veya sonra bizim yorum olarak kabul edebileceğimiz bazı bilgilere yer vermek suretiyle bu işi yapar. Burada tespit edebildiğimiz bir iki örneğe yer vermek istiyoruz.

Örnek-1: İbn Battûta, Rihlesi'nde nehirlerle ilgili şu iki hadîsi zikretmektedir:

حَدِيث-1: أن رسول الله صلى الله عليه وسلم وصل ليلة الإسراء إلى سدرة المنتهى، فإذا في أصلها أربعة أنهار : نهران ظهران، ونهران باطنان. فسأل عنها جبريل عليه السلام فقال: أما الباطنان ففي الجنة، وأما الظهران فالنيل والفرات.

Resûlullah (sav) İsrâ gecesinde “Sidretü'l-Münteha” adı verilen ağaca varınca kökünden dört nehrin fışkırdığını, bunların ikisinin içeride, ikisinin dışarıda bulunduğunu gördü. Cebrâil (as)'e bu nehirleri sordu. Cebrâil (as): “İçerde olanlar cennettir, dışarıda olanlar ise Nil ile Fırat'tır,” cevabını verdi. (İbn Battûta, 1997: c. 1, s. 207)¹⁸

حَدِيث-2: وفي الحديث أيضا أن النيل والفرات وسيحان وجيحان كل من أنهار الجنة.

“Nil, Fırat, Seyhan ve Ceyhan'ın cennet nehirlerinden olduğuna” dair hadîsler vardır. (İbn Battûta, 1997: c. 1, s. 208)¹⁹

İbn Battûta, nehirlerle ilgili bu hadîsleri nakletmeden önce “Nil nehri tatlılığı, şirinliği, geniş bir alana yayılışı ve sağladığı büyük imkânlar sebebiyle dünya nehirlerinin hepsinden üstündür. Kıyılarında art arda uzayıp giden şehir ve köyler, bayındırlık açısından eşsizdir. Kıyıları Nil kadar ekili, dikili ve mamur başka bir ırmak yok. Deniz diye adlandırılmış başka akarsu yok. Hak Teâlâ, Yüce Kur'an'ında Nil'i “yemm” diye anıyor. “Onun [Musa] için korkarsan, at onu denize!”²⁰ “Yemm” ise “Bahr – deniz” demektir”, şeklinde bilgi vermektedir. Adeta Nil nehrini bu özelliğine delil olmak üzere söz konusu hadîslere yer vermektedir ki, bu yaklaşım tarzından onun

¹⁸ Bu hadis, Hz. Peygamber'in miracının anlatıldığı uzunca rivayetin bir bölümüdür. İbn Battûta burada, olduğu gibi nakletme yerine hikâye etme şeklinde hadislerle yer verdiği için asıl kaynaklarla arada manayı bozmayacak bazı nüanslar görülmektedir. “Cebrâil'e sordum” cümlesinin “Cebrâil'e sordu” şeklinde nakledilmesi gibi. Bk. Nesaî, Salât, 1; Buhârî, Bed'u'l-Halk, 6; Enbiyâ, 24, 43; Menakıbu'l-ensâr 42; Eşribe 12; Fedâilu'l-Ashâb, 42; Müslim, İman, 74/264; Tirmizî, Tefsîr, 82/3346.

¹⁹ İbn Battûta'nın rivayetinde manayı bozmayacak takdim ve tehir vardır. Kaynaklardaki sıralama *Seyhan, Ceyhan, Fırat ve Nil* şeklindedir. Bkz. Müslim, Cenne, 10/26.

İbn Battûta'nın eserini tercüme ederek yayınlayan A. S. Aykut'un bu hadislerle ilgili olarak dipnotunda verdiği bilgi gerçeği yansıtmamaktadır. O, düştüğü dipnotta “Nehirlerle ilgili bu tür hadisler Peygamberimizin vefatından sonra hicri 3. Yüzyılda coğrafya ve tarih bilginlerinin kitaplarında ortaya çıktı. Sahih sayılmazlar. Böyle bir rivayeti, halk arasında yaygınlık kazanmış hadisleri değerlendiren Aclûnî'nin *Keşfu'l-Hafâ*'da kaydettiğini görüyoruz. Asıl rivayet *Deylemî*'den geliyor. Bkz. Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, Beyrut, 1351 h. , C. 2, s. 329”, açıklamasında bulunur. Oysaki Aclûnî burada hadisin sıhhati ile ilgili bir değerlendirme yapmamaktadır. Ayrıca Aclûnî bazı takdim ve tehirlerle bu cennet ırmaklarına aynı eser c. 1, s. 465-466'da da yer vermekte, sahih oldukları yönündeki değerlendirmelere değinmektedir. Kaldı ki Aclûnî'nin *Keşfu'l-Hafâ*'da kaydettiği ve halk arasında yaygınlık kazanmış hadislerin hepsinin sahih olmadığı veya uydurma olduğu iması da doğru değildir.

Mütercim A. Sait Aykut, bunun dışında da hemen hemen hadislerle ilgili bir tahric veya değerlendirme bilgisi vermez. Dolayısıyla onun burada hadisin sıhhati ile ilgili yaptığı değerlendirme gerçeği yansıtmadığı gibi, İbn Battûta'nın eserinde yer verdiği bütün hadislerin uydurma olduğu gibi okuyucunun zihninde bir algı oluşmasına zemin hazırladığı kanaatindeyiz.

²⁰Hz. Musa'nın (as.) suya atılmasıyla ilgili ayetler için bkz. Tâhâ 39; Kasas 7.

bu hadîsleri hakiki anlamda cennetten çıktıkları şeklinde değil, mecâzî anlamda yani geçtiği yerleri cennete çevirmesi olarak yorumladığını söyleyebiliriz.

Örnek-2: İbn Battûta, değerli ziyaretgâhlardan birinin de Uhud dağı olduğunu ve mübarek bir dağ olan Uhud hakkında Peygamberimizin “إن أحدا جبل يحبنا ونحبه” -Uhud öyle bir dağ ki, o bizi sever, biz de onu severiz!” (İbn Battûta, 1997: c. 1, s. 362)²¹ buyurduğunu belirtir ve peşinden şu açıklamayı yapar: “Bu dağ Medine civarında şehre yaklaşık bir fersah uzaklıktadır. Onun karşısında ulu şehitlerin gömüldüğü yer var. Resûlüllah'ın amcası Hz. Hamza'nın mezarı orada; Uhud Savaşı'nda şehit olan Peygamber ahabının kabirleri de onun etrafında. Hepsisi Uhud'un kible yönüne doğru dizilmiştir. Uhud dağına giden yol üzerinde Hz. Ali'ye ve Selmân-ı Fârisî'ye nispet edilen iki mescit var. Peygamber efendimize Fetih sûresi'nin Allah tarafından indirildiği mekân olarak bilinen “Mescidü'l-Fetih” adlı mabet de orada.” (İbn Battûta, 1997: c. 1, s. 373)

Müellifin açıklamalarından onun bu hadîste geçen Uhud dağı, fiziki anlamda bir dağ olarak değil, bu dağda medfun bulunan şehitler ve cereyan eden çeşitli olaylarla ilişkilendirdiği şeklinde yorumladığı sonucunu çıkarabiliriz.

Örnek-3: Hacer-i Esved ile ilgili bir hadîs: “إنه (الحجر الأسود) يمينا الله في أرضه” -Hacer-i Esved yeryüzünde Allah'ın sağ elidir.” (İbn Battûta, 1997: c. 1, s. 373)²²

İbn Battûta, bu hadîsi rivayet ederken şu bilgilere yer verir: Hacer-i Esved'in etrafı gümüş bir levha ile bağlanmıştır. Beyaz gümüş, siyah taş üzerinde çok dikkat çekiyor. Bakanların gözleri bu tatlı manzarayı temaşa ederek aydınlanır. Onu öpen kimsenin ağzında hoş bir tat meydana gelir, kendini oradan ayırmak istemez; Cenab-ı Hakk'ın bir lütfü işte! Bu konuda Peygamberimizin şu sözü yeterlidir: “Hacer-i Esved yeryüzünde Allah'ın sağ elidir.” (İbn Battûta, 1997: c. 1, s. 362) Müellif burada bir nevi Hacer-i Esved'in temsilî anlamını vurgulamaya yönelik ifadeler kullanmakta, hangi özellikleri ile yeryüzünde Allah'ın sağ eli olduğuna dikkat çekmiş olmaktadır.

Örnek-4: Yemenliler ili ilgili hadîs: الإيمان يمان والحكمة يمانية - İman Yemenlidir! Hikmet de Yemenlidir!” (İbn Battûta, 1997: c. 1, s. 402)²³

İbn Battûta bu hadîsi zikretmeden önce şu açıklamaları yapar: (Yemen'de) Becîle, Zehrân, Gâmid ve diğer kabilelerin oturduğu yüksek yörelerde arazi çok verimlidir. Bol miktarda üzüm ve buğday yetiştirilir. Halkı da temiz yüreklidir; güzel ve etkileyici konuşmak, altın kalplilik, sağlam inanç bakımından parmakla gösterilir oraların ahalisi. Tavafa çıktıkları zaman hep birden atılırlar Kabe'ye; çevresine doluşur, örtüsüne asılırlar. Gönüllerinden çıkan hüznü duaların tesiriyle gözleri yaşla dolar. Bakarsın ki çevreden birtakım kimseler toplanır, onların dualarına amin der. Müthiş bir kütle halinde yanaştıkları için hiç kimse onlarla beraber tavafa ve Hacer-i Esved'i selamlamaya imkân bulamaz. Deri giyinirler, cesurdurlar. Bunlar Mekke'ye yaklaştıkları zaman yollarda pusu kurmuş bedeviler taarruzdan sakınırlar. Mekke'ye uzak beldelerden gelen kişi,

²¹ Aynı lafızlarla ve bazı nüanslarla sahih hadis kaynaklarında yer almaktadır. Bk. Müslim, Hac, 93/504; Buhârî, Cihâd, 71, 74; Enbiyâ, 8, 27; Et'ime, 28; Daavât, 36; İ'tisâm, 16; Muvatta, Câmi, 3/10; Tirmizî, Menâkıb, 68/3922.

²² Bazı ziyadelerle mevkuf olarak İbn Abbas, (Abdurrezzâk, 1403: c. 5, s. 38, 39; Ezrakî, ts. : c. 1, s. 323-326; Fakihî, 1414: c. 1, s. 88-89; İbn Beşrân, 1997: s. 29; Begâvî, 1983: c. 7, s. 114) Enes b. Malik ve Cabir b. Abdullah'ın (Deylemî, 1986: c. 2, s. 159) sözü olarak da rivayet edilmektedir. Bazı rivayetlerde “er-ruknü'l-yemânî” ifadesiyle Hacer-i Esved kastedilerek “الحجر الأسود يمينا الله في الأرض يُصافحُ بِهَا عِبَادَهُ” -Allah'ın sağ eli ki o, onun vasıtasıyla yarattıklarıyla/kullarıyla musafaha eder” ifadesine yer verilir. (İbn Huzeyme, ts. : c. 4, s. 221; Taberânî, ts. : c. 1, s. 177; İbn Şâhîn, 2004: s. 103; Hâkim en-Nisâbü'rî, 1990: c. 1, s. 627; Beyhakî1993: c. 2, s. 162.) Hadis metnini “الحجر الأسود يمينا الله في الأرض يُصافحُ بِهَا عِبَادَهُ” şeklinde merfû olarak nakleden İbn Cevzî, bu rivayetin uydurma olduğunu belirtir. Bk. İbn Cevzî, 1981: c. 2, s. 85.

²³ Bu hadis, İbn Battûta'nın naklettiği şekliyle ve daha uzun bir rivayetin bir parçası olarak kaynaklarda yer almaktadır. Bkz. Buhârî, Menâkıb, 2; Meğâzî, 74; Müslim, İman, 21/82, 88-90; Tirmizî, Menâkıb, 72/3935; İbn Hanbel, 2001: c. 12, s. 133, 402.

onlara yol arkadaşlığı yaparsa mutlaka övgüyle yad eder bu arkadaşlığı.” (İbn Battûta, 1997: c. 1, s. 402)²⁴

İbn Battûta bu kabilelerin faziletlerini burada saydıktan sonra onların bu güzelliklerine delil olarak bu hadîs zikretmesi, aynı zamanda hadîsi nasıl yorumladığının ipuçlarını da vermektedir.

Örnek-5: İbn Battûta, başkalarının hadîslerle ilgili yorumlarını da nakleder. Bunun bir örneği Hz. Ömer’in Mescid-i Nebevî’yi genişletme çalışmaları vesilesiyle gündeme gelmiştir. O, “Peygamberimizin zaman zaman ' يزيد في المسجد -mescidi genişletmemiz lazım' dediğini duymasaydım bu işi yapmazdım!” diyerek peygamberimizin hadîsini nakletmiş, sonra “Bu mescidi sahraya kadar genişlettik [diyelim], yine de Resûlullah’ın mescidi sayılır!” sözleriyle bu hadîsi nasıl anladığını ifade etmeye çalışmıştır. (İbn Battûta, 1997: c. 1, s. 352)

3. Hadîs Eğitimi ve Sünnet Kültürü Bilgisi

Bir seyyah olarak İbn Battûta gezip dolaştığı yerlerde katıldığı veya izlediği kadarıyla az da olsa hadîs eğitimi ve sünnet kültürünün halk arasındaki yeri ile ilgili anekdotlara yer vermektedir.

a. Hadîs Eğitim-Öğretim Usûlü

Belli bir bölgeye ait de olsa seyahatnamede verilen bilgilerden söz gelimi Dımeşk Camii'nde çeşitli ilimlere ait ders halkaları olduğu ve Hadîs ilimlerinde uzman olan muhaddislerin yüksek kürsüler üzerinde kendi sahalara ait kitapları okudukları bilgisini görmekteyiz. (İbn Battûta, 1997: c. 1, s. 314) Yine Müellif Şiraz'da bir ikinci vakti üç arkadaşıyla Kâdî Mecdüddîn'in ikametgâhı olan Mecdiyye Medresesi'ni ziyaret ettiğini, şeyhin huzurunda ikinci namazından sonra Kitâbül-Mesabih ile es-Sagâni'nin Şevariku'l-Envar'ı (Meşariku'l-Envar'ı) okunduğunu haber verir. (İbn Battûta, 1997: c. 2, s. 37)

İbn Battûta'nın kendisinin de katıldığı derslerle ilgili verdiği bir bilgi de dikkat çekicidir. Buna göre Dımeşk Camii'nde gerçekleşen bu derse katılanların isimleri Muhammed b. Tuğrıl b. Abdullah b. Gazzâl Sayrafî adlı şahıs tarafından tek tek yazılmıştır. (İbn Battûta, 1997: c. 1, s. 334)

b. Hadîs Rivayetinde Tesebbüt

İbn Battûta'nın, Hz. Peygamber'e izafe edilen her sözün O'na ait olamayacağını, yani uydurma olabileceğini dikkate aldığı anlaşılmaktadır. Nitekim o Şeyh Ata Evliya'nın zaviyesinin bulunduğu Beşay dağına gittiklerini, üç yüz elli yaşında olduğuna inanılan ve çokça ziyaretçisi olan bu kişiyi ziyaret eder. İbn Battûta şöyle anlatır: “Ondan hadîs aktarmasını rica ettim. Bana bir sürü hikâyeye anlattı! Şüphe ettim durumundan; ama en doğruyu Allah bilir.” (İbn Battûta, 1997: c. 3, s. 60) Bu tutumuyla o hadîsleri kabulde aceleci olmadığını, aslını bilmediği rivayetlerde temkinli davrandığını göstermektedir.

İbn Battûta Hz. Ömer'in hadîsleri kabuldeki tesebbütüyle ilgili bir anekdota da eserinde yer vermektedir. Ömer b. Hattab, hilafeti esnasında Mescid-i Nebevî'nin genişletilmesini düşünmüş ve bu amaçla Hz. Abbas'a ait bir mıntıkanın mescide ilave edilmesi gerekiyordu. Hz. Ömer'in tekliflerini Hz. Abbas kabul etmedi. Orada bulunan bir oluk mescide akıyordu. Ömer'in, “halka eziyet veriyor” diyerek söz konusu oluğu söküp atması üzerine Hz. Abbas bu işe bozuldu,

²⁴ Müellif burada, bu kabilelerle ilgili görüşlerini desteklemek üzere aslını başka kaynaklarda bulamadığımız “Onlara namaz kılmayı öğretiniz! Onlar da size Allah'a nasıl yalvaracağını öğretsin!” ve “Kâbe'nin çevresini onların arasında bulunarak tavaf ediniz. Çünkü rahmet ve esenlik onların üzerine yağmur gibi dökülür,” şeklinde iki hadis daha zikretmektedir. Bkz. İbn Battûta, 1997: c. 1, s. 402.

Ömer ile münakaşa etti. Anlaşmazlık büyümesin diye Übeyy b. Ka'b'ı aralarında hakem tayin ettiler. Durumu anlattıklarında Übeyy b. Ka'b cevaben şöyle dedi:

“Bu konuda bilgim var” diyerek Resûlullah (sav)’den işittiğini belirttiği Hz. Dâvûd (as)’ın mescid yapması sürecinde gelişen olayları anlatır. (İbn Battûta, 1997: c. 1, s. 353)

Mescidin genişletilmesi hususunda ihtilafa düştüğü Hz. Abbas ile aralarında hakem olan Ubeyy b. Ka'b'ın Hz. Peygamber’den bir hadis rivayet etmesi üzerine Hz. Ömer: “Anlattığınız şeyin Hz. Peygamber’in ağzından çıktığını bana kim ispat edecek?” deyince Übeyy b. Ka'b Ensar'dan bir grubu oraya getirmiş, onlar da bu rivayetin Hz. Peygamber’den geldiğine şahitlik etmişlerdir. Hz. Ömer: “Senden başkası olmasaydı sözünü yine kabul ederdim, fakat sadece kesinlik istedim,” diyerek hadisleri kabuldeki titizliğini ortaya koymuştur. (İbn Battûta, 1997: c. 1, s. 353)²⁵

c. Resûlullah (sav)’in Sünnetine Bağlılık Tezahürleri

İbn Battûta İslam coğrafyasında gezip dolaştığı yerlerde yaşayan Müslümanların Hz. Peygamber’in sünnetine olan bağlılıklarını ve O’nun hatırasını nasıl yaşattıklarını anekdotlar halinde bizlere aktarmıştır. Er-Rihle’de tespit edebildiğimiz örneklerden bir kaçını burada zikretmek istiyoruz.

Örnek-1: İbn Battûta Şam hacılarının hakkında bilgi verirken onların Hz. Peygamber’in uygulamalarını nasıl canlandırdıklarına işaret eder. Buna göre, Tebûk’e varınca silahları kuşanıp, kılıçları sıyrarak hamle edercesine yürümek ve hurma ağaçlarına vurmak, bunu yaparken de “Peygamberimiz bu şehre böyle girdi!” demek Şam hacılarının adetlerindedir. (İbn Battûta, 1997: c. 1, s. 347-348)

Örnek-2: İbn Battûta, Tebûk seferi esnasında vuku bulan bir olaya eserinde yer verir: “...(Tebûk’ten hareketin beşinci günü kervan) Semûd kavmiyle ilgili meşhur Hicr Kuyusu’na gelir. Su gürdür ama Peygamberimiz Tebûk Savaşı’nda buradan geçerken devesini süratlendirerek kimsenin o kuyudan içmemesini emrettiğinden çok susamış olsalar bile hacılar oradan su içmez; kim bu suyla hamur yoğurmuşsa hemen devesine yedirir...” (İbn Battûta, 1997: c. 1, s. 348)²⁶

Örnek-3: İbn Battûta Abdullah b. Ömer’in, “Resûlullah (sav) de böyle yaptı” diyerek, Mekke civarına yaklaşınca Zu Tuva’da gecelediğini, burada boy abdesti aldığını ve ancak ertesi gün Mekke’ye gittiğini bildirmektedir. (İbn Battûta, 1997: c. 1, s. 382)²⁷

Örnek-4: İbn Battûta Eğridir halkının “uğurlu olur” diyerek oruçlarını tiritle açtıklarını bildirir. Onlar bu iftarlığın Nebî (sav) tarafından diğer yemeklere tercih edildiğini²⁸ ileri sürerek: “Biz onun güzel âdetine uyarak yemeğe tiritle başlıyoruz!” derlermiş. (İbn Battûta, 1997: c. 2, s. 168)

²⁵ Bu olay bazı nüanslarla şu kaynaklarda da geçmektedir: İbn Sa’d, 1968: c. 4, s. 21; Ebu’l-Arab et-Temîmî, ts. : s. 108-109; İbn Asâkir, 1995: c. 26, s. 370-371; İbn Kesîr, 1991: c. 1, s. 159; Semhûdî, 1998: c. 2, s. 73; Zehebî, 1998: c. 1, s. 8.

²⁶ İbn Battûta’nın bahsettiği bu olay bazı kaynaklarda şu şekilde geçmektedir: “Tebûk seferi esnasında Rasûlullah (as) Hicr’e geldiğinde halka bu bölgenin kuyularından su içmemelerini ve oradan su alıp kullanmalarını emretti. Bazıları: ‘- O su ile hamur yoğurduk ve oradan su aldık’ dediler. Hz. Peygamber onlara, hamuru atmalarını, suyu da dökmelerini emretti.” Bkz. Müslim, Zühd, 1/40.

²⁷ İbn Battûta’nın naklettiği bu haber “İbn Ömer, geceyi Zû Tuvâ’da geçirmeden ve sabah olunca (namaz kılıp) yıkanmadan Mekke’ye girmezdi. Sonra o, Mekke’ye gündüz girerdi. Hz. Peygamber’in de böyle yaptığını söylerdi,” şeklinde ve benzer lafızlarla hadis kaynaklarında da yer almaktadır. Bkz. Buharî, Hac, 38, 148, 149; Müslim, Hac, 38/227; Ebû Dâvûd, Menâsik, 45/1865; İbn Hanbel, 2001: c. 10, s. 488.

²⁸ Eğirdir’lilerin kastettiği Tirid ile ilgili rivayet şu hadis olabilir: “Âişe’nin diğer kadınlara üstünlüğü, tirid aşının diğer yemeklere üstünlüğü gibidir.” Bkz. Buharî, Fedâilu’l-Ashâb, 30; Et’ime, 20, 25; Müslim, Fedâilu’s-Sahâbe, 13/89; Tirmizî, Menâkıb, 63/3887; Et’ime, 31/1834; Nesaî, İşretu’n-Nisâ, 3.

Turkish Studies

Örnek-5: Mısır'ın Said bölgesinde kadılık yapan Necmeddin el-Asfûnî' kendini ibadete vererek Mekke'ye geldi. O, her gün Ten'im yöresinden yola çıkarak umre yapardı. Peygamber Efendimizden rivayet edilen; “Ramazan'da umre yapmak benimle bir defa haccetmek gibidir!” (İbn Battûta, 1997: c. 1, s. 391)²⁹ hadîsine uyarak Ramazan'da da her gün iki defa umre yapardı.

Örnek-6: İbn Battûta zemzem suyundan içtiklerini belirtir ve “Allah elçisinden aktarıldığı gibi bu su, hangi niyetle içilmişse o şeye yarar” (İbn Battûta, 1997: c. 1, s. 367)³⁰ diyerek söz konusu hadîse uygun bir davranış sergilediğine işaret eder.

Örnek-7: İbn Battûta Mekke'den bir mil uzaklıkta Beyda civarında bir mescit bulunduğu, karşısında yol üzerine oturak gibi bir taş konulduğu ve onun üzerinde de nakışlar işlenmiş eski mi eski başka kalıntı bir taş olduğunu nakleder. O, Peygamberimizin umre dönüşü dinlenmek için oraya oturduğuna halk arasında dolaşan bir sözün varlığına dikkat çeker ve Halkın uğur ve bereket için bu taşı öptükleri bilgisini nakleder. (İbn Battûta, 1997: c. 1, s. 335)

Örnek-8:

Peygamber Efendimiz (sav) bi'setden önce, Hatice-i Kübra'nın (ra) sermayesi ile ticaret için Busra'yı şerefleştirmişti. Anılan beldede Hazret-i Nebiyy-i Zîşan efendimizin devesi çöktüğü yerde büyük bir mescit yapılmıştır. (İbn Battûta, 1997: c. 1, s. 344)

d. Hz. Peygamberin Mucizelerine Yer Vermesi

İbn Battûta seyahati sırasında hadîs ve siyer kitaplarında geçen Hz. Peygamber'in bazı mucizelerinin gerçekleştiği mekânlara işaret eder ve mevcut durum ve insanların konuyla ilgili inanışlarına/sözlerine yer verir.

Örnek-1: İbn Battûta seyahatinin Tebük kısmında, suyu kıt olan Tebük kuyusunun suyunun Hz. Peygamber'in mucizesi olarak bollaşması hadîsesine şu şekilde yer verir: “Zatü'l-Hacc mevkiinde konakladık. Bundan sonra hiç su bulunmayan Beldah vadisine, oradan da Tebük'e hareket ettik. Peygamberimiz buraya gazada bulunmuştur. Tebük'te görülen bir kaynağın suyu daha önce gayet azmış. Peygamberimiz orada abdest aldıktan sonra gürleşmiş, ağza layık bir kıvamda akmaya başlamış. Halen öyle bereketli akıyor”. (İbn Battûta, 1997: c. 1, s. 346)³¹

Örnek-2: Resûlullah (sav) önceleri mescitte bir hurma ağacının gövdesi üzerinde hutbe okurdu. Minber inşa olunduktan sonra hutbeyi minberde vermeye başladı. O zaman daha önce hutbe okuduğu hurma ağacının gövdesi; dışı devenin süten kesilen yavrusunun ardından ağladığı gibi inlemiştir.

Rivayete göre Resûlullah (sav) dayanamamış, minberden inerek hurma ağacını kucaklamış ve inlemesini durdurmuştur. Hz. Peygamber bu rivayete göre şöyle demiştir: “Eğer o hurma kütüğünü kucaklamasam kıyamete kadar ağlardı.” (İbn Battûta, 1997: c. 1, s. 355)³²

²⁹ Bu rivayet kaynaklarda “Şüphesiz Ramazan'da umre yapmak hacca bedeldir –veya benimle birlikte hac yapmaya bedeldir”-, şeklindedir. Bkz. Muvatta, Hac, 21/66; Buharî, Cezâu's-Sayd, 26 (ta'lîkan), Umre, 4; Cezâu's-Sayd, 26; Müslim, Hac, 36/221-22; Ebû Dâvûd, Menâsik, 79/1988-1990; Tirmizî, Hac, 95/939; Nesaî, Sıyâm, 6.

³⁰ Bu rivayet bazı kaynaklarda yer almaktadır. Bkz. İbn Ebî Şeybe, 1989: c. 3, s. 274; c. 5, s. 63; İbn Hanbel, 2001: c. 23, s. 140, 244; İbn Mâce, Menâsik, 78/3062. İbn Mâce'nin muhakkiki M. Fuad Abdülbâkî, hadisin senedinin zayıf olduğunu belirtir. Münzirî ve İbn Kayyim el-Cevziyye ise hasen olduğunu belirtirler. Bk. Münzirî, 1417: c. 2, s. 136; İbn Kayyim el-Cevziyye, 1994: c. 4, s. 361.

³¹ İbn Battûta'nın bahsettiği bu olay bazı kaynaklarda “...insanlar elleriyle azar azar suyu avuçlamaya başladılar. Böylece bir miktar su biriktirildi. Hz. Peygamber o su ile ellerini ve yüzünü yıkadı, sonra da suyu yine aynı yere döktü. Bu sefer su, gürül gürül akmaya başladı ve insanlar su ihtiyacını oradan karşıladılar” şeklinde geçmektedir. Bkz. Muvattâ, Kasru's-Salât, 1/2; İbn Hanbel, 2001: c. 36, s. 389; Müslim, Fedâil, 3/10.

³² İbn Battûta'nın bu rivayeti benzer lafızlarla bazı kaynaklarda rivayet edilmektedir. Bkz. İbn Hanbel, 2001: c. 4, s. 107, 227; c. 5, s. 399-400 (Şamile); Dârimî, Mukaddime, 6/39; Salât, 203/1604; İbn Mâce, İkâmetü's-salât, 199/1415. Bazı

Turkish Studies

Örnek-3: İbn Battûta, taşların Hz. Peygamber'e selam vermeisini şöyle nakleder: "Hz. Fatıma'nın doğduğu evin hemen yan tarafında Hz. Ebubekir'in evi bulunuyor; onun karşısındaki duvarın içine mübarek bir taş gömülü. Bir tarafı dışarı çıkık; halk ona selam veriyor. Bu taşın Peygamber Efendimize selam verdiği anlatılır: Bir gün Peygamberimiz, Hz. Ebubekir'in evine gelir; Ebubekir yoktur. Resûlullah seslenince taş dile gelerek; "Ebubekir burada yoktur, ey Allah elçisi!" diye cevap verir. (İbn Battûta, 1997: c. 1, s. 380)³³

e. Yöneticilerin Hadîsçilere İlgisi

İbn Battûta'nın er-Rihle'sinde verdiği bilgilerden bazı ülke yöneticilerinin ilim adamlarına özel bir ilgi gösterdiği anlaşılmaktadır. Bunlardan hadîs kültürüyle ilgili olan bir örneğine burada yer vermek istiyoruz:

Dımeşk'te hadîs dersleri vermekle ünlenmiş fıkıh bilgini Abdülaziz Erdevîli bir gün Hint sultanının huzuruna gelir, sultan ona aylık yüz dinar gümüş, yani yirmi beş dinar altın maaş bağlar. Yine Hint sultanı huzurunda bulunduğu bir gün Abdülaziz Erdevîli'ye bir hadîs sorar. O ise bu konuya dair pek çok hadîsi art arda sıralar. Sultan, Abdülaziz Erdevîli'nin hafızasına hayret ederek "gerektiği şekilde muamele" etmedikçe onu meclisten kaldırmayacağına yemin eder. Sonra tahtından inerek onun eteğinden öper ve bir altın sini getirterek içine bin dinar altın koydurur, sonra siniyi eline alıp altınları fakihin üzerine saçarak: "Bu altınlar ve sini senindir!" der. (İbn Battûta, 1997: c. 2, s. 46)

İbn Battûta, Seyahatnâme'sinde muhaddislerin diğer âlimlerden daha fazla değer gördüklerine dikkat çeker. Buna göre, Dımeşk Camii'nde çeşitli ilimlere ait ders halkaları olduğunu, hadîs ilimlerinde uzman olan muhaddislerin ise yüksek kürsüler üzerinde kendi sahalarına ait kitapları okuduklarını haber verir. (İbn Battûta, 1997: c. 1, s. 314)

f. Sîreti Nebvî'den Kesitler Sunması

İbn Battûta gezisi esnasında Hz. Peygamber'in çeşitli konuşma ve uygulamaların gerçekleştiği yerleri özellikle ziyaret etmeye çalıştığı anlaşılmaktadır. O, bu mekanlarda Hz. Peygamber'in sîretini konu alan bir çok anekdota da eserinde yer vermektedir.

Örnek-1: İbn Battûta Mescid-i Nebvî'yi ziyaretinde onun kullanılan kapılarından bahisle şu bilgilere yer verir: Bu yeraltı odasının üzerinde Aişe anamızın, pederi Hz. Ebubekir'in evine gitmek için kullandığı yol vardır. Hadîste bildirilen girişin burası olduğu kesin. Peygamber efendimiz bu yolun bırakılıp diğer yolların kapatılmasını salık vermiştir. (İbn Battûta, 1997: c. 1, s. 351)³⁴

Örnek-2: İbn Battûta Hirâ mağarasını ziyaretinde de şu bilgileri nakleder: Peygamberimiz vahiy gelmeden önce burada (Hıra dağında) çokça ibadet etmiştir. Peygamberlik

kaynaklarda bu rivayette yer alan "Eğer o hurma kütüğünü kucaklamasam kıyamete kadar ağlardı" ifadesi bulunmamaktadır. Bkz. Buharî, Buyû', 32; Menâkıb, 25; Nesaî, Cuma, 17; Tirmizî, Cum'a, 10/505; Menâkıb 6/3627; Dârimî, Mukaddime, 6/37.

³³ Kaynaklarda böyle bir rivayeti tespit edemedik. Ancak nübüvvet öncesi süreçte "Mekke'de bir taş vardı, Peygamber olduğum gecelerde bana selâm verirdi. Ben o taşı şimdi bile tanırım," rivayeti gibi, taşların Hz. Peygamber'e selam verdiği dair sahih hadisler mevcuttur. Bkz. Müslim, Fedâil, ½; Tirmizî, Menâkıb, 5/3624; İbn Hanbel, 2001: c. 34, s. 419, 455; Dârimî, Mukaddime, 4/20.

³⁴ İbn Battûta'nın işaret ettiği yolun söz konusu edildiği hadis kaynaklarda şu şekilde geçer: "Malında ve arkadaşlığında bana en cömert davranan insan, hiç şüphe yok ki Ebû Bekir'dir. Eğer ben kendime bir dost seçecek olsaydım, mutlaka Ebû Bekir'i seçerdim. Ama bizim İslâm kardeşliğimiz vardır. Mescidde Ebû Bekir'in kapısından başka hiç bir kapı kalmam!" Bkz. Buharî, Salât, 80; Menâkıbu'l-Ensâr, 45; Fedâilu'l-Ashâb, 3; Müslim, Fedâilu's-Sahâbe, 1/2; Tirmizî, Menâkıb, 15/3660.

orada gelmiş, vahiy orada başlamıştır. (İbn Battûta, 1997: c. 1, s. 384)³⁵ Burası Efendimizin ayakları altında titremiş, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: “Dur! Senin üstünde bir Allah Elçisi, bir doğrulayıcı, bir Hak Tanığı var!” (İbn Battûta, 1997: c. 1, s. 384)³⁶

Örnek-3: İbn Battûta Mescid-i Nebevî'deki minberin kim tarafından yaptırıldığı hususuna er-Rihle'de yer verir. Buna göre Mescid-i Nebevî'deki minberi kimin yaptığı hakkında çeşitli rivayetler vardır. Bir rivayete göre Temîm ed-Dârî adlı sahabe tarafından, başka bir rivayete göre ise Medine'de Ensar'dan bir kadının kölesi yapmış bu minberi ki bu sahih hadîslerde geçmektedir. (İbn Battûta, 1997: c. 1, s. 355)³⁷

Örnek-4: İbn Battûta Hz. Peygamber'in hac esnasındaki uygulamalarına da işaret eder: Peygamber Efendimiz Mescid-i Haram'a girdiği zaman Allah Evi'ne gelip yedi defa tavaf eder sonra İbrahim'in Makamı'nı şerefendirerek “İbrahim'in Makamı'nı namazlık edinin!” (Bakara, 126) mealindeki ayeti okur ve arka tarafta iki re kat namaz kılar. (İbn Battûta, 1997: c. 1, s. 374)³⁸

Örnek-5: İbn Battûta Mescid-i Nebevî'ye sahâbîler tarafından bazı ekler yapılması hususundaki görüşmelere eserinde yer verir: Yağmur yağdıkça çardaktan mescide su damladığından, ashâb-ı kirâm damın çamurla sıvanması hususunda Resûlullah'la konuşmuşlar; Peygamber Efendimiz ise şöyle cevap vermiştir: “Peygamber Musa'nın çardağı yahut gölgeliği gibi bir gölgelik yeterlidir. Durum bundan da basit!” Bazıları; “Musa'nın gölgeliği nedir?” diye sorunca şu cevabı vermiştir: “Ayağa kalktığı vakit başı yukarıya dokunurdu. Böyle bir gölgelik!” (İbn Battûta, 1997: c. 1, s. 352)³⁹

Sonuç

Özellikle Müslüman gezginlerin değişik tarihlerde İslam coğrafyası başta olmak üzere gezdikleri ülkeleri çeşitli yönleriyle anlattıkları seyahatnamelerin, ilgili döneme yönelik yapılacak araştırmalar açısından önemli bir yeri vardır. Bu seyahatnamelerden biri, İbn Battûta'nın, 14. yüzyılda yaklaşık 28 yıl süren dünya turu sırasında gezip gördüğü yerleri yazdığı ve İslam tarihinin ve kültürünün ilgili dönem hakkında yazılı olarak ayrıntılı bilgiler sunduğu *Tuhfetu'n-Nuzzâr fi Ğarâibi'l-Emsâr ve'l-Esfâr* isimli seyahatnamesidir.

İbn Battûta, dindar bir kimse olması itibarıyla her gittiği yerde, din adamları ile tanışmış mukaddes makamları ziyaret etmiş, dini müesseseler hakkında malumat toplamıştır. Onun için seyahat aynı zamanda hem öğrenmek hem de öğretmek gibi bir eğitim sürecini de ifade eder. Zira

³⁵ İbn Battûta'nın Peygamberimizin nübüvvetin başlangıç süreciyle ilgili olarak naklettiği bu haber hadis kaynaklarında da yer almaktadır. Bkz. Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, 1999: c. 3, s. 73; Buharî, Bed'u'l-Vahy, 1; Enbiyâ, 21; Tefsîr, 96; Ta'bir, 1; Müslim, İman, 73/252; Fakihi, 1414: c. 4, s. 154; Âcurî, 1999: c. 3, s. 1436.

³⁶ Benzer lafızlarla kaynaklarda yer almaktadır. Bkz. İbn Hanbel, 2001: c. 1, s. 478-479; c. 3, s. 175, 181, 185, 186; c. 15, s. 252; c. 38, s. 19; Müslim, Fedâilu's-Sahâbe, 6/50; Tirmizî, Menâkıb, 19/3696, 3699; 28/3757; Ebû Dâvûd, Sünnet, 9/4648; İbn Mâce, İman, 11/134. Bazı kaynaklarda ise Hira yerine Uhud zikredilmektedir. Bkz. Buharî, Fedâilu'l-Ashâb, 5, 6, 7; Ebû Dâvûd, Sünnet, 9/4651; Tirmizî, Menâkıb, 19/3697.

³⁷ İbn Battûta'nın sahih hadîslerde olduğunu belirttiği rivayet bazı kaynaklarda şu şekildedir: Bir kadın Hz. Peygamber'e “- Ey Allah'ın Resûlü, üzerine oturman için sana bir minber yaptırırım mı? Benim marangoz bir kölem var” dedi. Hz. Peygamber de; “- Arzu edersen yaptır!” buyurdu. Bunun üzerine kadın minberi yaptırdı. . .” Bkz. Buhârî, Salât, 64; Buyû' 32.

³⁸ Hz. Peygamber'in bu uygulamasına hadis kaynaklarında da yer verilmektedir. Bkz. İbn Hanbel, 2001: c. 22, s. 326; Dârimî, Menâsik, 34/1892; Müslim, Hacc, 19/147; İbn Mâce, Menâsik, 84/3074; Ebû Dâvûd, Menâsik, 58/1905; Tirmizî, Hac, 33/856; 38/862; Tefsîru'l-Kur'ân, 3/2967; Nesâî, Hac, 149/2939; 163/2961, 2962; 172/2974.

³⁹ Bazı kaynaklarda da zikredilen "Peygamber Musa'nın çardağı yahut gölgeliği gibi bir gölgelik yeterlidir", ifadeleri dışındaki bilgiler farklılık göstermektedir. El-Elbânî, Rivayetin bu kısmının hasen hadis hükmünde olduğu kanaatindedir. Bk. Elbânî, 1995: c. 2, s. 180; a. mlf. , Sahîh-ts. : c. 2, s. 741. Kaynaklarda "Musa'nın gölgeliği nedir?" sorusunun muhatabı ise ravi Hasan el-Basrî olarak görülmektedir. Bkz. Abdurrezzak, 1403: c. 3, s. 154; Dârimî, Mukaddime, 6/38; İbn Ebi'd-Dünyâ, 1997: s. 184; Bezzâr, 1988: c. 1, s. 262; Taberânî, 1984: c. 3, s. 233; Beyhakî, 1988: c. 2, s. 542; İbnu'n-Neccâr, ts. : s. 87; Diyarbekrî, ts. : c. 1, s. 346; Semhûdî, 1998: c. 1, s. 258.

Turkish Studies

o, zaman zaman bulunduğu yerdeki âlimlerin ders halkalarına katılmış, hadîsle ilgili eserler okuyup bunlarla ilgili icazet almıştır. Böyle olmasına rağmen onun er-Rihle’de yer verdiği hadîslerde klasik hadîs eserlerinde takip edilen rivayet üslûbu görülmez.

Nadiren de olsa bazı hadîs terimlerini kullanan İbn Battûta, er-Rihle’de yer verdiği hadîslerin rivayetinde sened zikretmez. Bazen sadece metin olarak verdiği hadîslerden bir kısmının sahabî veya tebe-i tâbiîn ravisinin ismini zikretmekle yetinir. Bu doğrudan kendi tasarrufu olduğu gibi, anlattığı olayın kahramanı olması itibarıyla de bu isimlere yer verir.

İbn Battûta eserinde kaydettiği hadîslerin bir kısmını hangi kaynaklardan aldığını bazen müellif ve eser ismiyle, bazen de sadece müellif veya eser ismiyle tahrir eder. Çeşitli vesilelerle bazı hadîs kaynaklarından da bahseder. Bu arada onun bazı yanlışları da dikkat çekmektedir. Söz gelimi her ne kadar müellifin elinde olan nüshada olduğu varsayılsa bile, rivayetin kaynağı olarak gösterdiği eserde, o rivayetin bulunmaması bunlardan biridir.

Müellif gezdiği yerlerde bulunan sahabe kabirlerinin birçoğunu ziyaret etmiş ve onların medfûn bulunduğu yerleri belirterek adeta rical ve tabakât kitaplarındaki bilgilerin yerinde teyidini yapmıştır.

İbn Battûta Rihlesi’nde yer verdiği hadîslerin yarıya yakını tırnak içinde diyebileceğimiz bir tarzda metin olarak nakletmiştir. Müellif bazen tırnak içi diyebileceğimiz şekilde değil de kendi cümlesi içerisinde hadîsi verir. Bunu bazen hadîsten kurduğu cümlelerle de yapar. O, mevzûât kitaplarında yer alan veya bizim er-Rihle dışında kaynağını tespit edemediğimiz bazı rivayetlere de eserinde yer verir. Ancak onun Hz. Peygamber’e izafe edilen her sözün O’na ait olamayacağını, yani uydurma olabileceğini dikkate aldığı da anlaşılmaktadır.

İbn Battûta, genel olarak hadîsleri gezip gördüğü yerler veya bahsettiği kişilerle ilgili itibarıyla eserinde zikreder. Dolayısıyla onun hadîsleri şerh etme ve yorumlama faaliyetinin bu çerçevede gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Bazı durumlarda hadîsler öncesinde veya sonrasında verdiği bilgilerden hareketle, eserinde yer verdiği hadîsi nasıl anladığını tespit etmemiz mümkün olabilmektedir. Nitekim hadîslerin şerhine dair değerlendirmelerinde kimi zaman hakiki manalarına hamlederken, kimi zaman da hadîslerin müteşabihattan olduğunu dikkate alarak mecazî manasına hamlettiği anlaşılmaktadır.

Bir seyyah olarak İbn Battûta gezisi esnasında katıldığı veya izlediği kadarıyla az da olsa hadîs eğitimi ve sünnet kültürünün halk arasındaki yeri ile ilgili anekdotlara yer vermektedir. Nitekim o, İslam coğrafyasında gezip dolaştığı yerlerde yaşayan Müslümanların Hz. Peygamber’in sünnetine olan bağlılıklarını ve O’nun hatırasını nasıl yaşattıklarını bizlere aktarmıştır. Yine o Hz. Peygamber’in çeşitli konuşma ve uygulamalarının gerçekleştiği yerleri özellikle ziyaret etmeye çalışmış, bu mekânlarda Hz. Peygamber’in sîretini konu alan birçok anekdota da eserinde yer vermiştir. Hz. Peygamber’in hayatını, gezip dolaştığı yerlerde tespit edip ilgili hatıraları canlandırması itibarıyla er-Rihle’nin bir hadîs atlası işlevi üstlendiği de söylenebilir.

KAYNAKÇA

ABDERÎ Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Ahmed (1426/2005), *Rihletü'l-Abderî*, tahk. Ali İbrahim Kurdî, Dimeşk, Dâru Sa’dettîn.

ABDURREZZÂK Ebu Bekir b. Hemmam es-San’ânî (1403/1983), *el-Musannef*, tahk. Habiburrahman el-A’zamî, Beyrut, el-Meclisu’l-ilmî.

ACLÛNÎ İsmail b. Muhammed (1351), *Keşfu'l-Hafâ*, Beyrut, 1351, Mektebetü’l-kudsî.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/3, Summer, 2012

- ALİYYU'L-KÂRÎ Nureddin Ali b. Muhammed b. Sultan (ts), *el-Esrârul-Merfûa fi'l-Ahbârî'l-Mevdûa*, tahk. Muhammed es-Sebbâğ, Beyrut, Dâru'l-emâne.
- AYKUT A. Sait (1999), "İbn Battûta", *DİA*, c. 19, ss. 361-368, İstanbul, Diyanet Vakfı yayınları.
- AYKUT A. Sait (2000), A. Sait, *İbn Battûta Seyahatnamesi*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- BEGÂVÎ Ebu Muhammed Hüseyin b. Mes'ûd b. Muhammed (1403/1983), *Şerhu's-Sünne*, tahk. Şuayb el-Arnaût, Muhammed Züheyr eş-Şâviş, Dimeşk-Beyrut, el-Mektebetü'l-İslâmî.
- BEYHAKÎ, Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin b. Ali (1408/1988), *Delâilu'n-nübüvve*, tahk. Abdulmu'tî Kal'acî, Beyrut, Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye-Dâru'r-reyyân li't-turâs.
- BEYHAKÎ (1413/1993), *el-Esmâ ve's-Sifât*, tahk. Abdullah b. Muhammed el-Hâşidî, Cidde, Mektebetü's-sevâdî.
- BEZZÂR Ebu Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik, (1988), *Müsned*, tahk. Mahfûzurrahman Zeynullah, el-Medînetü'l-Münevvere, Mektebetü'l-ulûm ve'l-hikme.
- BİROL Nurettin (1991), *İbn Battûta'ya Göre Deşt-i Kıpçak ve Türkistan*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- BUHÂRÎ Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail (1413/1992), *Sahih*, İstanbul, Çağrı Yayınları.
- CÂRİM, Fuad (1966), *Marko Polo ve İbn Battûta*, İstanbul.
- ÇAKMAKÇI Cevdet (2006), İbn Battûta Seyâhatnâmesi'nde Türkçe Kelimeler, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 47, sayı I, s. 159-168.
- ÇETİN Abdülbaki (2006), "On Dördüncü Yüzyıla Ait Anonim Hadis Kitabı Olarak Bilinen Türkçe Eser Üzerine", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 19, s. 109-123.
- DÂRİMÎ Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman (1413/1992), *Sünen*, İstanbul, Çağrı Yayınları.
- DERVİŞ EL-HÛT Ebû Abdurrahman Muhammed (1418/1997), *Esne'l-metâlib fi ehâdisi muhtelifi'l-merâtib*, tahk. Mustafa Abdülkâdir Atâ, Beyrut, Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye.
- DEYLEMÎ, Ebû Şuca' Şîrûye el-Hemedânî (1406/1986), *el-Firdevs bi me'sûri'l-hitâb*, es-Said Besyûnî Zağlûl, Beyrut, Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye.
- DİYARBEKRÎ Hüseyin b. Muhammed b. Hasen (ts), *Tarihu'l-hamîs fi ahvali enfesi'n-Nefîs*, Beyrut, Dâru Sâdir.
- EBÛ DÂVÛD Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî (1413/1992), *Sünen*, İstanbul, Çağrı Yayınları, Çağrı Yayınları.
- EBÛ DÂVÛD ET-TAYÂLİSÎ Süleymân bin Dâvûd bin el-Cârûd (1419/1999), *Müsned*, tak. Muhammed b. Abdulmuhsin et-Turkî, Mısır, Dâru Hicr.
- EBU'L-ARAB ET-TEMÎMÎ Muhammed b. Ahmed (ts.), *Tabakâtü Ulemâi İfrîkiyye*, Beyrut, Dâru'l-kitâbi'l-Lübânî.
- EBU'L-HASEN ER-RİB'Î (1950), *Fezâilu's-Şam ve'd-Dimeşk*, tahk. Salahaddin el-Müncid, Dimeşk, Matbûâtu'l-mecmai'l-ilmî'l-Arabî.
- EĞRÎ Sadettin (2004), "İbn Battûta'ya Göre Batı Anadolu'daki Tasavvufî Kurumlar", *Bursa'da Dünden Bugüne Tasavvuf Kültürü-3*, ss. 125-134, Bursa.

- ÂCURRÎ Muhammed b. Huseyn el-Âcurrî (1420/1999), *eş-Şerîa*, tahk. Abdullah b. Ömer b. Süleyman ed-Demîcî, Riyad, Dâru'l-vatan.
- ELBÂNÎ Muhammed Nâsiruddin, (Sahîh, ts), *Sahîhu'l-Câmii's-Sağîr ve ziyâdâtühu*, el-Mektebu'l-İslâmî.
- ELBÂNÎ (1415/1995), *Silsiletü'l-Ehâdîsi's-Sahîhati ve şey'un min fikihâ ve fevâidihâ*, Riyad, Mektebetü'l-meârif.
- ELBÂNÎ (1422), *es-Semeru'l-mustetâb fi fikhi's-sünneti ve'l-kitab*, byy. Ğarrâs.
- ELBÂNÎ (Tahzîr, ts.), *Tahzîru's-sâcid min ittihazî'l-kubûri mesâcid*, Beyrut, el-Mektebetü'l-İslâmî.
- EZRAKÎ Ebü'l-Velîd Muhammed b. Abdillâh b. Ahmed (ts.) *Ahbâru Mekke ve mâ câ'e fihâ mine'l-âsâr*, tahk. Rüşdî Salih Melhas, Beyrut, Dâru'l-Endelüs.
- FAKÎHÎ Ebu Abdillâh Muhammed b. İshak b. Abbas (1414), *Ahbâru Mekke fî kadîmi'd-dehr ve hadîsîh*, tahk. Abdülmâlik Abdullah Düheys, Beyrut, Dâru Hıdr.
- FETTENÎ Muhammed Tahir b. Ali el-Hindî, (1343), *Tezkiretü'l-Mevzûât, İdâretu't-tibâati'l-münîriyye*.
- GAZZALÎ Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed, (ts), *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, Beyrut, Dâru'l-ma'rife.
- HÂKİM EN-NÎSÂBÛRÎ, Muhammed b. Abdillâh, (1411/1990), *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, tahk. Mustafa Abdülkâdir Atâ, Beyrut, Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye.
- HEYSEMÎ Ali b. Ebî Bekr, (ts.), *el-Maksadu'l-'alâ fî zevâidi Ebî Ya'lâ el-Mevsilî*, tahk. Seyyid Kisrâvî Hasen, Beyrut, Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye.
- IRAKÎ Ebü'l-Fazl Zeynüddîn Abdürrahîm b. Hüseyin b. Abdürrahmân (1426/2005), *el-Muğnî an Hamli'l-esfârî'l-esfâr fî tahrîci mâ fi'l-İhyâi mine'l-ahbâr*, Beyrut, Dâru'bnü Hazm.
- İBN ASÂKİR Ali bin Hasen bin Hibetullah bin Abdullah bin Hüseyin ed-Dimeşkî (1415/1995), *Tarihü Dimeşk*, tahk. Amr b. Ğarâme el-Amrî, Daru'l-fıkr.
- İBN BATTÛTA, Ebû Abdillâh Şemseddin Muhammed Abdullah (1417/1997), *Tuhfetü'n-Nuzzâr fî Ğarâibi'l-Emsâr ve'l-Esfâr*, tahk. Abdülhadi et-Tazi, Rabat, Akademiyetü'l-Memleketü'l-Mağribiyye.
- İBN BEŞRÂN Ebu'l-Kâsım Abdülmelik b. Muhammed b. Abdullah (1418/1997) *el-Emâlî*, Riyad, Dâru'l-vatan.
- İBN CEVZÎ Ebu'l-Ferec Abdürrahman (1401/1981), *el-İlelü'l-Mütenâhiye fî'l-Ehâdîsi'l-vâhiye*, tahk. İrşadülhak el-Eserî, Faysalâbâd, İdâretü'l-ulûmi'l-eseriyye.
- İBN CEVZÎ (1386/1966), *Mevzûât*, tahk. Abdürrahman Muhammed Osman, el-Mektebetü's-selefiyye.
- İBN CEVZÎ (ts), *Târîhu Beyti'l-Makdis*, Mektebetü's-sikâfeti'd-diniyye, .
- İBN CÛBEYR Muhammed bin Ahmed (ts.), *Rihle*, Beyrut, Dâru'l-hilâl.
- İBN EBÎ ŞEYBE Abdullah b. Muhammed, (1409/1989), *Musannef*, tahk. Kemal Yusuf el-Hût, Riyad, Mektebetü'r-rüşd.
- İBN EBÎ'D-DÛNYÂ Abdullah b. Muhammed b. Ubeyd (1417/1997), *Kasru'l-emel*, tahk. Muhammed Hayr Ramazan Yusûf, Beyrut, Dâru'bnü Hazm.

Turkish Studies

- İBN HACER Ahmed b. Ali el-Askalânî, (1392/1972), *ed-Dureru'l-Kâmine fî A'yâni'l-Mieti's-Sâmine*, tahk. Muhammed Abdulmuîd Han, Haydarabad, Meclisu dâireti'l-meârifî'l-Usmâniyye.
- İBN HACER (1390/1971), *Lisân'ül-mizân*, Beyrut, Muessesetu'l-A'lemî.
- İBN HANBEL Ahmed b. Hanbel (1421/2001), *Müsned*, tahk. Şuayb el-Arnaût, Âdil Mürşid vdğ. , Müessesetu'r-risâle.
- İBN HİBBÂN Ebû Hâtim el-Bustî, (1396), *el-Mecrûhîn mine'l-Muhaddisîn ve'd-Duafâi ve'l-Metrûkîn*, tahk. Mahmud İbrahim Zâyed, Haleb, Dâru'l-va'yi.
- İBN HUZEYME Muhammed b. İshâk en-Nisâbüri, (ts.), *Sahîh*, (I-IV), thk. Muhammed Mustafa el-Â'zamî, Beyrut, el-Mektebü'l-İslâmî.
- İBN KAYYİM EL-CEVZİYYE (1415/1994), *Zâdü'l-Meâd fî Hedyi Hayri'l-İbâd*, Beyrut, Müessesetu'r-risâle.
- İBN KESÎR Ebu'l-Fidâ, (1407/1986), *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Daru'l-fikr. ,
- İBN KESÎR 1411/1991, *Müsnedü'l-Fârûk emîri'l-mü'minîn Ebî Hafs Ömer b. el-Hattâb ve akvâlihü 'alâ ebvâbi'l-'ilm*, tahk. Abdulmu'tî Kal'acî, el-Mansûre, Dâru'l-vefâ.
- İBN MÂCE Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd (1413/1992), *Sünen*, İstanbul, Çağrı Yayınları.
- İBN SA'D Muhammed b. Sa'd b. Menî' Ebû Abdullah el-Basrî ez-Zührî (1968), *et-Tabakâtu'l-kübrâ*, thk. İhsan Abbas, Beyrut, Dâru Sâdir.
- İBN SÛDE Abdüsselam b. Abdulkadir b. Sûde (1418/1997), *Delîlü Müerrihi'l-Mağribi'l-Aksâ*, Beyrut, Dâru'l-fikr.
- İBN ŞÂHÎN Ebu Hafs Ömer b. Ahmed (1424/2004), *et-Tergîb fî fedâili'l-A'mâl ve sevâbü zalik*, tahk. Muhammed Hasan Muhammed Hasan İsmail, Beyrut, Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye.
- İBNU'N-NECCÂR (ts.), *ed-Durratü's-semîne fî ahbâri'l-Medîne*, tahk. Hüseyin Muhammed Ali Şükrî, byy. Dâru'l-fikr.
- İBNÜ'L-HATÎB, Lisanüddîn Muhammed b. Abdullâh b. Saîd (1424), *el-İhâta fî Ahbâri Garnâta*, Beyrut, Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye.
- KAFESOĞLU İbrahim (1977), "İbn Battûta", *İslam Ansiklopedisi*, İA, V/II, ss. 708-711, İstanbul.
- MÂLİK b. Enes (1413/1992), *el-Muvatta'*, İstanbul, Çağrı Yayınları.
- MAKDÎSÎ Ziyauddîn Muhammed b. Abdulvahid (1405/1988), *Fedâilu Beyti'l-Makdis*, tahk. Muhammed Mutîğ el-Hâfız, Dimeşk, Dâru'l-fikr.
- MÜNZİRÎ Ebû Muhammed Abdülâzîm (1417), *et-Tergîb ve't-Terhîb*, tahk. İbrahim Şemsuddin, Beyrut, Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye.
- MÜSLİM Ebû Hüseyin Müslim b. Haccac (1413/1992), *Sahîh*, İstanbul, Çağrı Yayınları.
- NESÂÎ Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb (1413/1992), *Sünen*, İstanbul, Çağrı Yayınları.
- PARMAKSIZOĞLU İsmet (1971), *İbn Battûta Seyâhatından Seçmeler*, İstanbul.
- ES-SAFÛRÎ Abdurrahman b. Abdüsselam es-Safûrî (1283), *Nüzhetü'l-mecâlis ve müntehabu'n-nefâis*, Mısır, el-Matbaatu'l-Kâsîtiliyye.
- SEMHÛDÎ, Nuruddîn Ali b. Ahmed (1419/1998), *el-Vefâu'l-vefâ bi ahbâri dari'l-Mustafâ*, Beyrut, Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye.

Turkish Studies

ŞEKER Mehmet (1993), *İbn Battûta 'ya Göre Anadolu'nun Sosyal-Kültürel ve İktisadi Hayatı ile Ahîlik*, Ankara.

ŞEVKÂNÎ Muhammed Ali (ts.), *el-Fevâidu'l-Mecmûa fi'l-Ehâdîsi'l-mevdûa*, tahk. Abdurrahman b. Yahya el-Muallimî el-Yemânî, Beyrut, Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye.

TABERÂNÎ Süleyman b. Ahmed (ts.), *el-Mu'cemu'l-Evsât*, Târik b. Ivedullah b. Muhammed, Abdulmuhsin b. İbrahim el-Huseynî, Kahire, Dâru'l-Harameyn.

TABERÂNÎ (1405/1984), *Müsnedü's-Şâmiyyûn*, tahk. Hamdî b. Abdülmecîd es-Selefi, Beyrut, Müessesetü'r-risâle.

TİRMİZÎ Ebû İsâ Muhammed b. İsâ (1413/1992), *Sünen*, İstanbul, Çağrı Yayınları.

ZEHEBÎ Muhammed b. Ahmed (1419/1998), *Tezkiratü'l-Huffâz*, Beyrut, Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/3, Summer, 2012